
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Tirado Gual, Neus; Caball i Guerrero, Josefina, dir. La llengua, sencera : els dialectes geogràfics del català en la traducció literària. 2015. (1202 Grau en Traducció i Interpretació)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/146995>

under the terms of the **IN**
COPYRIGHT license

LA LENGUA, SENCERA: ELS DIALECTES GEOGRÀFICS DEL CATALÀ EN LA TRADUCCIÓ LITERÀRIA

103698 - Treball de Fi de Grau

Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic 2014-15

Estudiant: Neus Tirado Gual

Tutora: Josefina Caball Guerrero

10 de juny del 2015

Facultat de Traducció i d'Interpretació
Universitat Autònoma de Barcelona

ELS DIALECTES GEOGRÀFICS DEL CATALÀ EN LA TRADUCCIÓ LITERÀRIA

Neus Tirado Gual

Treball tutoritzat per Josefina Caball Guerrero

Facultat de Traducció i d'Interpretació

Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic 2014-15

Paraules clau/Palabras clave

Variants dialectals. Variants geogràfiques. Llengua estàndard. Política editorial. Política de traducció.

Variedades dialectales. Variedades geográficas. Lengua estándar. Política editorial. Política de traducción.

Resum del TFG/Resumen del TFG

En aquest treball es planteja la qüestió de l'ús de les variants geogràfiques del català en la traducció d'obres literàries segons la procedència dels traductors i de les editorials. En primer lloc, definim un marc teòric sobre la traducció com a fenomen social i multidisciplinar i, posteriorment, el contextualitzem dins de l'àmbit lingüístic català. D'altra banda, presentem dos qüestionaris adreçats a traductors i editors i les respostes que hem obtingut per tal de conèixer la realitat de les variants geogràfiques del català en la traducció literària. Finalment, hem recollit fragments d'una sèrie d'obres literàries que, per diversos motius, il·lustren el nostre objecte d'estudi.

En este trabajo se plantea la cuestión del uso de las variedades geográficas del catalán en la traducción de obras literarias según la procedencia de los traductores y de las editoriales. En primer lugar, definimos un marco teórico sobre la traducción como un fenómeno social y multidisciplinar y, posteriormente, lo contextualizamos dentro del ámbito lingüístico catalán. Presentamos, además, dos cuestionarios dirigidos a traductores y a editores y sus respuestas para conocer la realidad de las variedades geográficas del catalán en la traducción literaria. Finalmente, hemos recopilado fragmentos de una serie de obras literarias que, por diversos motivos, ilustran nuestro objeto de estudio.

Avís legal/ Aviso legal/ Legal notice

© Neus Tirado Gual. Barcelona, 2015. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ésser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

© Neus Tirado Gual. Barcelona, 2015. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor/a.

"Ses paraules diuen qui som, com vivim, què valoram i què menyspream. I si amb una debilitat covarda descuidam es mots, quan moren es mots moren es conceptes. I llavors sa vida seguirà silvestre i anònima, o morirà. Com moren es pobles si moren ses paraules. És sa paraula s'ànima d'un poble..."

TONI GOMILA

Als meus pares, Tere i Vicent, per tots els llibres, per l'esforç i pel suport incondicional i als meus avis, Rosarito i Sento, Saturnino i Tica, per les arrels, pels lligams a la terra i per tot el que representen.

Als companys de l'aventura que han suposat aquests darrers anys lluny de casa: en especial a Anna, a Laia i a Marc; a Èrika, a Judit, a Lola, a Roser i a Yolanda; a Francesc.

A Hermini, a Vicenta i a Víctor i, en general, a tots els mestres i professors que, malgrat les adversitats, fan possible l'educació pública.

A Josefina Caball, per haver-me encoratjat amb aquest treball. A Elena Carné.

Finalment, al tots els col·laboradors, per haver perdut part del seu temps amb aquesta investigació.

GRÀCIES.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	8
2. MARC TEÒRIC I OBJECTE D'ESTUDI.....	10
2.1. De l'enfocament prescriptiu a l'enfocament descriptiu.....	10
2.2. La traducció: un fenomen multidisciplinar	11
2.2.1. L'escola de la manipulació	12
La teoria del polisistema.....	12
El concepte de <i>Norma</i>	13
<i>Ideologia i Mecenatge</i>	13
2.3. El polisistema de la traducció al català.....	14
2.3.1. El cosistema lingüístic.....	14
L'estàndard policèntric i composicional.....	14
La normativa i les institucions normatives	17
Els criteris de variació geogràfica	17
2.3.2. El cosistema politicolegal	19
2.3.3. El cosistema econòmic: el mercat editorial.....	20
2.3.4. El cosistema comunicativocultural	20
2.3.5. Ideologia i mecenatge	21
2.4. Les variants dialectals en la traducció a altres llengües.....	22
3. METODOLOGIA	24
3.1. Procés d'elaboració dels qüestionaris	24
3.2. Organització de les respostes.....	26
3.2.1. Breu perfil dels traductors.....	26
3.2.2. Respostes obtingudes dels traductors	28
Qüestió 1	28
Qüestió 2	30
Qüestió 3	31
Qüestió 4	33
Qüestió 5	35
Qüestió 6	36
Qüestió 7	37
Qüestió 8	39
Qüestió 9	40

3.2.3.	Breu perfil de les editorials.....	42
3.2.4.	Respostes obtingudes de les editorials	43
	Qüestió 1	43
	Qüestió 2	44
	Qüestió 3	45
	Qüestió 4	46
	Qüestió 5	47
	Qüestió 6	48
	Qüestió 7	48
	Qüestió 8	49
	Qüestió 9	49
	Qüestió 10.....	50
3.3.	Exemples pràctics.....	51
	Joan Francesc Mira i Vicent Alonso.....	51
	Josep Marco.....	51
	Encarna Sant-Celoni.....	52
	Jaume Pons Alorda: <i>Fulles d'herba</i>	53
	Anna Montero i Vicent Alonso: <i>Petits poemes en prosa, l'esplín de París</i>	53
	Gabriel de la S. T. Sampol: <i>La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua</i>	55
	Bromera: <i>l'Eclèctica</i>	56
	La multitraduïció: <i>Harry Potter i la pedra filosofal</i>	58
4.	CONCLUSIONS	60
5.	BIBLIOGRAFIA.....	62
5.1.	Del marc teòric.....	62
5.2.	Dels exemples pràctics	63
	ANNEXOS	65
	ANNEX I. Qüestionari adreçat als traductors	66
	ANNEX I: Qüestionari adreçat a les editorials.....	67
	ANNEX II: Fragments il·lustratius.....	68
	Joan Francesc Mira: <i>l'Infern</i>	68
	Josep Marco: <i>L'Emperador Porpra i Tres homes en una barca</i>	69
	Encarna Sant-Celoni: <i>Perles de la nit i Els mil i un quarts d'hora</i>	71
	Jaume Pons Alorda: <i>Fulles d'herba</i>	72

Anna Montero i Vicent Alonso: <i>Petits poemes en prosa</i>	74
Gabriel De La S.T. Sampol: <i>La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua</i>	76
Bromera: <i>L'eclèctica</i>	78
La multitraducció: <i>Harry Potter i la pedra filosofal</i>	81

1. INTRODUCCIÓ

És molt recurrent, en la disciplina de la traducció, la qüestió de les varietats de la llengua: bé de les varietats diacròniques, de les diastràtiques, de les diafàsiques o de la que en aquest treball ens ocupa, la varietat diatòpica.

D'entre els estudis que s'han elaborat sobre la traducció dels dialectes geogràfics en el cas català, hauríem de destacar l'obra *Dialecte i traducció literària: el cas català*, de Caterina Briguglia. L'estudi de Briguglia analitza i descriu els criteris de traducció que s'adopten a l'hora de traduir obres dialectalment marcades de l'italià al català però, malgrat que investiga els problemes derivats de la traducció de la variació lingüística en el català contemporani i fa un apunt sobre la presència dels dialectes geogràfics en la llengua literària contemporània, no s'endinsa en aquesta darrera qüestió.

Com a estudiant de traducció i lectora d'un ampli ventall de traduccions corresponents a l'àmbit de la traducció literària, he percebut, de manera constant, que gran part d'editorials, sobretot del Principat, es decanten per publicar traduccions literàries adoptant, de manera sistemàtica, la varietat dialectal del català oriental, més concretament, la del català central. D'altra banda i lligada a aquesta qüestió, percebem que les traduccions actuals, lluny de reflectir una llengua completa en totes les seues variants, es limiten a seguir una llengua estrictament normativa, reduïda a un àmbit geogràfic molt concret i, sovint, depurada del que ells consideren arcaismes o expressions que han caigut en desús per, suposadament, facilitar-ne la lectura.

En aquest treball pretenem comprovar si aquesta afirmació és una mera percepció o si, certament, té una base real i, per poder-ho fer amb la màxima fidelitat i la màxima precisió possible, hem considerat que seria clau la col·laboració d'una sèrie de traductors i d'editorials de procedència geogràfica diversa. Creiem que és necessari apuntar que, pels trets que caracteritzen un treball d'aquesta índole, no es tracta d'una anàlisi teòrica sobre la traducció, la dialectologia o la sociolingüística —tres disciplines essencials per a elaborar aquest estudi— sinó d'una investigació pràctica. Tanmateix, en primer lloc, hem contextualitzat el fenomen dins del marc teòric de la traducció com a matèria multidisciplinar. Posteriorment, hem elaborat dos qüestionaris amb diverses preguntes de resposta oberta que hem adreçat a una sèrie de traductors literaris i d'editors per tal d'esbrinar, sempre segons els enquestats, fins a quin punt han influït i influeixen diferents factors socials, històrics, geogràfics, lingüístics i econòmics en l'evolució de les varietats dialectals del català i en la presència que tenen en les obres literàries. En havent rebut les respostes, les hem gestionades per poder, a partir d'aquest punt, delimitar els aspectes a tractar al llarg del treball.

Pel que fa a l'estructura del treball, és important remarcar que es compona de tres grans blocs. Al primer bloc, de caire teòric, incloem un repàs de les teories

descriptives, ens centrem en la teoria del polisistema, d'Even-Zohar, i definim diversos conceptes importants per a aquesta investigació. A continuació, definim el polisistema de la traducció literària en l'àmbit lingüístic català, hi descrivim diversos cosistemes i contextualitzem la qüestió de les variants dialectals del català en la traducció literària. Al segon bloc, en canvi, abordarem la qüestió des d'un punt de vista més pràctic: hi descriurem la metodologia que hem emprat per a portar a terme l'estudi, exposarem les respostes que hem obtingut dels diversos traductors i editorials i els il·lustrarem amb exemples que hem extret d'una sèrie de traduccions. Per finalitzar, aplegarem les conclusions a les quals hem pogut arribar en finalitzar el procés d'investigació. A mode d'annex, trobareu els dos qüestionaris que vam fer arribar als traductors i a les editorials i els fragments de les traduccions que hem agafat com a exemples per il·lustrar el nostre objecte d'estudi.

2. MARC TEÒRIC I OBJECTE D'ESTUDI

Pel que fa als dialectes geogràfics com a qüestió general, hem de tenir en compte que constitueixen un fenomen interdisciplinari. Si, a més, els centrem en l'àmbit de la traducció, s'incrementen les variables que influeixen en aquesta matèria.

Així, doncs, a l'hora de tractar aquesta qüestió en el marc de la traducció literària, s'han de considerar diversos paràmetres, com ara la lingüística, per motius evidents; la sociolingüística, composta de factors com l'economia, la política, la legalitat o la cultura i, finalment, l'estilística, que determina les reaccions dels lectors davant d'un text determinat. A més, no podem prescindir de la traductologia, disciplina que s'encarrega de l'estudi de la traducció en totes les seues vessants.

Per motius d'espai i d'adequació a les exigències d'un treball d'aquesta índole, abordarem aquesta qüestió des del punt de vista de la traductologia i dividirem aquest apartat en tres grans blocs. En primer lloc, exposarem diverses teories de la traducció que consideren que és essencial contextualitzar els textos literaris dins d'un entorn social i cultural i farem un breu repàs a una sèrie de conceptes que ens poden resultar útils a l'hora de comprendre el fenomen que presentem al llarg del treball. En segon lloc, a partir d'aquestes teories i, sobretot, de la teoria del polisistema, intentarem conformar, de manera breu i concisa, el polisistema català per tal de contextualitzar dins d'aquest marc teòric la realitat lingüística, política, econòmica, social i cultural de la llengua catalana. Finalment, presentarem les aportacions de dos traductors al castellà i a l'anglès per poder fer-nos una idea de la magnitud i de la tendència d'aquest fenomen en totes dues llengües, que, en aquest sentit, es poden comparar amb la llengua catalana.

2.1. De l'enfocament prescriptiu a l'enfocament descriptiu

Hem de tenir en compte que en aquest treball tractem, únicament, el model de llengua emprat en el text d'arribada, atès que el nostre objecte d'estudi consisteix a conèixer les reaccions dels traductors i de les editorials davant de traduccions de textos literaris que no es caracteritzen per l'ús d'una variant geogràfica determinada en els diversos estàndards de la llengua catalana. Així, doncs, les traduccions a què fem referència al llarg de l'estudi no adopten una variant geogràfica determinada perquè pretenen reproduir un estil concret o transmetre una funció específica, sinó perquè aquestes variants conformen una llengua d'arribada amb un estàndard policèntric i composicional, com és el cas del català.

Com bé afirma Briguglia (2013: 20), el canvi que van impulsar als anys setanta els estudiosos dels *Translation Studies* i de l'escola de la manipulació va ser fonamental en el camp de la traductologia per diverses raons. En primer lloc, es va modificar el plantejament d'anàlisi dels textos i es va passar d'un plantejament prescriptiu a un plantejament descriptiu, la qual cosa implica que la teoria passa a

conformar-se a partir de l'anàlisi textual. A més, com a conseqüència de la implantació d'aquest model en la traductologia, els estudis ja no es focalitzen tant en el text original com en la traducció. D'altra banda, Holmes incideix en el paper de la societat en la traducció i demana que els estudis de la traducció no s'aborden només des d'un camp lingüístic sinó des de qualsevol de les disciplines afins, per tal de relacionar i d'entendre els textos amb factors de caràcter social i cultural.

2.2. La traducció: un fenomen multidisciplinar

Hurtado Albir (2013: 137), amb referència a Snell-Hornby (1988: 26), afirma que, per considerar la traductologia en tota la seua totalitat, s'ha de tenir present l'àmbit complet dels estudis sobre la traducció, que s'introdueix en camps que es nodreixen de múltiples disciplines, com ara els estudis històrics, lingüístics, sociològics, antropològics, cinematogràfics, pedagògics, de crítica literària, etc. Si, a més, tenim en compte que el prestigi d'una variant geogràfica sobre una altra és una qüestió que depèn de diverses variables com ara les relacions entre el poder, la demografia, la situació política, les polítiques lingüístiques, la història o l'economia, arribem a la conclusió que en aquest estudi ens hem de centrar en les teories que consideren la traducció com un fenomen multidisciplinar.

En aquest sentit, doncs, subscrivim la definició que aporten Hatim i Mason (1995: 13) per al concepte de la traducció com «un procés comunicatiu que té lloc en un context social». D'altra banda, trobem interessant la reflexió que aporten aquests mateixos autors en relació a les connexions que s'estableixen entre l'activitat traductora, la realitat sociocultural en la qual es porta a terme i la ideologia del traductor:

La traducció és un bon banc de proves per a examinar, en el conjunt, el paper del llenguatge en la vida social. Com que es crea un nou acte de comunicació a partir d'un altre de preexistent, els traductors, conscientment o inconscientment, actuen sota la pressió dels seus condicionaments socials. [...] En estudiar aquest procediment tan complex, busquem, realment, unes revelacions que puguin conduir-nos més enllà de la traducció, cap a una visió completa de les relacions que s'estableixen entre l'activitat lingüística i el context social en què es produeix (1995: 11).

Així, doncs, podrem fer una aproximació, a partir del nostre estudi centrat en la traducció literària, el prestigi de les variants geogràfiques del català i els prejudicis envers l'ús de certes variants segons el context.

2.2.1. L'escola de la manipulació

L'escola de la manipulació és la més representativa pel que fa a l'anàlisi de la traducció literària des d'un punt de vista sociocultural segons el model que proposava Holmes (vegeu l'apartat 2.1.1). Aquesta escola estava formada per investigadors d'origen geogràfic divers: d'una banda, hi havia el grup de Tel-Aviv, sota la representació d'Itamar Even-Zohar i de Gideon Toury i, de l'altra, el grup dels Descriptive Translation Studies, amb investigadors nord-americans i europeus, com ara Bassnett, Hermans, Holmes, Lambert o Lefevere.

Hurtado Albir (2013: 561) recull els aspectes que comparteixen els membres d'aquest grup segons Hermans:

- 1) Una visión de la literatura como un sistema complejo y dinámico; 2) la convicción de que debería darse una interacción continua entre modelos teóricos y estudios de casos prácticos; 3) un enfoque de la traducción literaria que sea descriptivo, orientado al texto meta, funcional y sistémico; 4) un interés por las normas y condicionamientos que rigen la producción y la recepción de traducciones, por la relación entre la traducción y otros tipos de procesamiento textual y por el lugar y el papel de las traducciones en el seno de una literatura determinada y en la relación entre literaturas.

LA TEORIA DEL POLISISTEMA

Per respondre a aquestes necessitats, l'israelià Itamar Evan-Zohar formula la teoria del polisistema, que pretén definir la complexitat de les estructures que conformen la literatura.

Respecte a aquesta teoria, Hurtado Albir (2013: 562) exposa que:

La teoría del polisistema concibe la literatura como un sistema complejo, dinámico, heterogéneo, constituido por numerosos subsistemas y en el que, en cada fase de su evolución, coexisten numerosas tendencias diferentes, agrupando diferentes sistemas literarios de diferente nivel [...]. El polisistema literario está interrelacionado con otros sistemas del entramado de estructuras socioeconómicas e ideológicas de cada sociedad. De esta manera, en el análisis literario interesa no sólo la producción textual, sino también su recepción en un contexto histórico, su posición dentro del sistema literario en cuestión y sus relaciones con otras literaturas.

Rabadán (1991: 294) proposa aquesta definició:

Conjunto de co-sistemas semióticos interrelacionados de forma dinámica y regulados por normas históricas, en el que se inscriben todas las actividades behaviorísticas y sociales del ser humano, incluida la propia traducción.

El polisistema, per tant, està format per tota una sèrie de co-sistemes que influeixen en la literatura —com ara el polític, l'econòmic, el social, el cultural, el literari, etc.— i que donen lloc a una sèrie d'oposicions binàries que determinaran la traducció literària en la llengua d'arribada (Even Zohar, 1990: 2), dues de les quals ens interessin especialment per a l'elaboració del nostre estudi.

- a) Central - Perifèric: formen part de l'eix central d'un polisistema tots els aspectes que gaudeixen d'un estatus privilegiat o als quals se'ls ha atorgat un cert prestigi entre la societat.

- b) Canonitzat - No canonitzat: es considera canonitzat tot allò que està acceptat com a model i com a legítim per les esferes dominants d'un polisistema. Són les normes que determinen paràmetres com la producció de textos, la traducció, l'estil, el contingut o el model de llengua.

Guideon Toury, en un estudi posterior al d'Even-Zohar sobre els models de comportament, va encunyar el concepte de *norma* dins del camp de la traducció.

EL CONCEPTE DE *NORMA*

Toury (1980) introdueix a la traducció el concepte de *norma*, provinent de la sociologia i de la psicologia social, on aquest terme significa la formulació dels valors generals o idees que comparteix una comunitat en una situació particular. En traducció, les normes representen el conjunt de valors compartits pels usuaris i que es reflecteixen en les pautes de comportament durant el procés traductor (Hurtado 2013: 564).

Si bé Toury distingeix tres tipus de normes —norma inicial, norma preliminar i norma operativa— amb els seus corresponents subtipus, nosaltres ens centrarem en una de les dues normes que conformen les normes operatives: les normes lingüísticotextuals. Aquest subtipus de normes són aquelles que regeixen la selecció del material lingüístic de la llengua d'arribada i, per tant, les que determinen la variant dialectal emprada en la traducció. Segons García González (2006: 140), l'actuació del traductor està regida per les decisions d'altres traductors en casos similars i per les condicions dictades per l'iniciador. Per primera vegada al llarg d'aquest marc teòric, ens trobem no només amb la tria dels traductors sinó amb la figura de qui la condiciona, çò és, d'institucions públiques com pot ser l'administració o el sector educatiu o d'empreses privades diverses. En aquest cas, ens centrarem en el sector privat i, en concret, en el sector editorial, atès que es tracta del major productor de literatura en català.

Rabadan (1991) afegeix un altre tipus de normes que són imprescindibles al llarg del nostre treball: les normes de recepció, que regulen l'actuació del traductor segons els lectors potencials del text meta, que operen en totes les fases del procés traductor i defineixen el *marc de negociabilitat* de la comunicació¹.

IDEOLOGIA I MECENATGE

A finals dels anys huitanta, dins de la mateixa escola de la manipulació, es produeixen canvis i crítiques cap a una orientació més ideològica i s'adoptava un model més cultural, que se centra en el paper de les institucions i del poder dins d'una cultura (Genzler, 1993: 139). Hurtado (2013: 566) recull que aquest canvi es

¹A Hurtado (2013: 565): la noció del *marc de negociabilitat* procedeix de House (1986) i es refereix al conjunt de paràmetres interactius que composen la situació en què s'inscriu tot el discurs i les característiques de la interacció entre el traductor i el receptor de la traducció.

fa palès, sobretot, en la publicació de *Translation, History and Culture*, de Bassnett i Lefevere l'any 1990; en la introducció de la qual suggereixen que els traductòlegs han d'incorporar termes com *ideologia* i *mecenatge* per tal de conèixer profundament el poder en una societat i les relacions del poder amb la producció cultural, de la qual forma part la traducció (Bassnett i Lefevere, 1990: 5). El paper de la ideologia i del mecenatge s'entén com les persones i les institucions (editors, mitjans de comunicació, partits polítics, etc.) que promouen o impedeixen la lectura, l'escriptura o la traducció i que determinen el paper que ocupa la literatura en una societat.

En definitiva, podem afirmar que el fenomen del nostre estudi es pot encabir dins del marc teòric del polisistema i de tots els cosistemes que el conformen. Tanmateix, a la teoria del polisistema plantejada per Even-Zohar hem d'introduir els conceptes *normes lingüísticotextuals*, *normes de recepció*, *mecenatge* i *ideologia*.

2.3. El polisistema de la traducció al català

El polisistema de la traducció literària al català i, en concret, dels aspectes que nosaltres abordem, depèn de múltiples variables o cosistemes, entre els quals podem distingir el cosistema lingüístic, el polític, el legal, l'econòmic, etc. En aquest apartat, crearem el nostre model de polisistema català a partir del que planteja Cáceres (2010: 227). Tanmateix, si bé és evident que el polisistema és essencial per entendre el context que determina la traducció en llengua catalana, no podem deixar de banda les normes lingüísticotextuals, les normes de recepció i els conceptes de mecenatge i d'ideologia per definir els paràmetres que influeixen en la qüestió del nostre estudi.

Passem, doncs, a analitzar com influeixen els cosistemes i els conceptes que hem desenvolupat en l'apartat anterior en el tema del nostre estudi.

2.3.1. El cosistema lingüístic

L'ESTÀNDARD POLICÈNTRIC I COMPOSICIONAL

Abans d'endinsar-nos en aquest treball sobre l'ús de les variants dialectals del català en la traducció literària, ha de quedar clar que, com afirmen Cuenca i Saldanya (2008: 18), el català, malgrat la cohesió interna com a llengua, no té un estàndard comú, supradialectal, sinó tres estàndards diferents per a cadascun dels territoris històrics de l'àmbit lingüístic:

la varietat estàndard del català és unitària però no necessàriament uniforme en tot l'àmbit lingüístic. En el cas concret de la llengua catalana, com en altres llengües, l'estàndard incorpora, en major o en menor mesura, diferències relatives als grans blocs geogràfics que constitueixen la llengua.

En concret, l'estàndard català s'ha definit com a policèntric i composicional:

a) És policèntric perquè s'ha elaborat a partir de les grans varietats administratives de la llengua, bàsicament del català central, del valencià i del mallorquí. Un cas particular presenta l'estàndard nord-occidental, ja que, si bé fonèticament s'agrupa amb el valencià, tendeix en la major part dels trets morfològics a adoptar el central.

b) És composicional, atès que els trets comuns de l'estàndard intenten recollir aportacions d'aquestes grans varietats i no sols d'una, la central, com es tendeix a pensar.

L'Institut d'Estudis Catalans, ens de referència i de normativització de la llengua catalana aclareix a la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I: fonètica* (1990):

Atesa la realitat sociolingüística de la comunitat catalanoparlant, entenem que la proposta més viable d'estandardització ha d'orientar-se d'acord amb els postulats d'una normativa composicional, basada en diverses solucions polimòrfiques: una varietat de la llengua que contingui suficients elements comuns al diasistema perquè pugui assolir el valor referencial i, alhora, que sigui una varietat no pas monolíticament unitarista sinó més aviat múltiple, això és, que disposi d'opcions alternatives d'acord amb les grans varietats territorials que configuren l'espai català. Altrament dit: si cal descartar el procediment consistent a privilegiar una modalitat dialectal del català sobre les altres, no es tracta tampoc de crear una varietat supradialectal elaborada per especialistes d'una manera artificiosa, sinó més aviat de reforçar els trets que són comuns a les grans modalitats catalanes dialectals i evitar tot allò que pot dificultar la ràpida comprensió per part d'un auditori de procedència geogràfica diversa. Aquest és el sentit de les propostes presentades: en efecte, la varietat funcional de l'estàndard que necessitem no pot entrar en conflicte amb cap de les manifestacions que la variació geolingüística enriqueix ha produït. L'estàndard no té una funció de suplència o de substitució de cap altra varietat en ús, sinó que més aviat ha de contribuir a obtenir un major rendiment del sistema. No és dubtós que la pràctica pot aconsellar alguns canvis; en realitat l'estàndard que s'implanti ha d'ésser en definitiva, en gran part, creació de la dinàmica que la mateixa pràctica generarà; en aquest sentit, els professionals dels mitjans de comunicació tenen un paper decisiu. Molts pensen que res no es pot planificar pel que fa al llenguatge; això no és així, però evidentment l'èxit d'una planificació depèn de l'existència d'una voluntat col·lectiva. No ens hem de desanimar si les primeres temptatives no obtenen els resultats que voldríem.

I a *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I: morfologia* (1992) amplia que:

Els plantejaments que acabem d'esmentar aconsellaven d'elaborar un estàndard polimorf i de caràcter composicional, com a reflex de la normativa catalana en vigor, la qual sempre ha pogut ésser assumida sense dificultats pels catalanoparlants de tot arreu del domini lingüístic. Així sorgí la proposta de la fonètica estàndard. Aquesta proposta de morfologia continua tenint un caràcter flexible, inspirat en els mateixos principis que aquella. Recordem-ne els aspectes principals:

- 1) Reconèixer aquelles variants territorials de la llengua que gaudeixen de prestigi i tradició, i fomentar que tots els catalanoparlants les reconeguin com a integrants de la pròpia llengua.
- 2) Malgrat que el concepte de llengua estàndard implica un nivell de comunicació més aviat formal, no deixem d'admetre-hi al mateix temps uns nivells inferiors, que, si són de llengua estàndard per la comesa (entrevistes, taules rodones, etc.), resten oberts a un major grau d'espontaneïtat. Tanmateix, àdhuc adaptada així a les diferències de situació, la modalitat estàndard ha d'ésser sempre correcta.
- 3) En principi, la llengua catalana comuna és, com totes les llengües, pròpiament universal dins el seu domini lingüístic. Nogensmenys, atès que hi ha un bon nombre de trets —prou estesos, però no universals— que caracteritzen certs territoris (on gaudeixen de prestigi i de tradició), aquests trets també són considerats ací com a llengua estàndard.
- 4) Per flexibles que siguin, els principis presentats han de tenir unes certes limitacions. Per congruència, no podem acceptar la barreja indiscriminada d'usos, és a dir que un locutor s'ha de mantenir en el marc d'una mateixa modalitat de l'estàndard (que sigui la pròpia o una altra d'adopció), i no ha de passar d'aquesta modalitat a una altra, baldament ho fes aplicant d'una manera impecable la norma corresponent.

A més, a l'apartat *La variació dialectal: el Diccionari de tots els territoris de llengua catalana* de la Introducció del diccionari normatiu de la llengua catalana, çò és, el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, es concreta, pel que fa a variació dialectal, que:

Construir la preceptiva d'una llengua implica inesquívablement triar, en un procés particularment compromès i difícil, en què cal ésser conscients que tota la variació no hi cap, ni la geogràfica, ni la social, ni la individual. La tasca de selecció suposa el sacrifici de moltes solucions, que, tanmateix, són vives i objecte de consideració i estudi en la dialectologia, en l'anàlisi dels registres, etcètera. Sobretot pel que fa a la inclusió de les formes que singularitzen territorialment els parlars catalans, s'ha d'ésser especialment sensible, perquè, dels resultats, en depèn que el col·lectiu senti com a seves les opcions normatives elegides; cap dels grans dialectes no pot ésser ignorat ni menyspreat, a partir dels criteris de l'extensió i la vitalitat de les formes i també de llur caràcter emblemàtic en el territori corresponent. N'ha de sortir un recull lexicogràfic que, sense constituir un diccionari dialectològic, identifiqui tots els parlants sense excepció. La unitat de qualsevol llengua es plasma en la preceptiva mitjançant la presència adequada de la variació que la caracteritza; els desequilibris atempten contra aquesta unitat, tant si actuen per defecte com si actuen per excés.

Això admès, convé que es recordin aquí els mots de Carles Riba en el prefaci a la segona edició del *Diccionari* de Pompeu Fabra: «tothom que sense un mínim d'informació en qüestions de llenguatge consulta un diccionari, especialment si és d'Acadèmia, tendeix a creure, per una banda, que és de llei tot allò que hi és inclòs, i interdit tot allò que no hi troba; i per altra banda, que qualsevol mot o locució del dialecte natiu que ell usa, hi hauria de figurar com a vivent que és» (RIBA, Carles, «Prefaci a la segona edició», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1954, p. XV).

És prou conegut que la llengua catalana és especialment unitària en el conjunt de les llengües germanes romàniques; és, per això, un idioma macrocèfal. Nogensmenys, els catalanoparlants tenen una actitud hipersensible respecte a la variació territorial, que no tenen els usuaris d'altres idiomes amb molta més diversificació. És fruit de distints i complexos processos històrics, culturals, de divisió administrativa i política. Això no obstant, totes les llengües avui tendeixen a sotmetre's al fenomen de l'anivellament, en el sentit que els sistemes de vida nous incrementen la intercomunicació, la qual genera una homogeneïtzació en perjudici del manteniment de trets diferencials; les tecnologies de la informació accentuen encara més aquest procés d'igualació.

Hom sap que l'establiment del registre general formal i culte d'una llengua pot fer-se a partir bàsicament de dos mètodes: l'unitarista o el composicional, és a dir, tenint en compte fonamentalment un sol dialecte, unitarista, o tenint en compte els més representatius, composicional. Cap de les dues possibilitats no és per si mateixa ni dolenta ni bona, tot depèn de quina llengua es tracta: en les comunitats en què les llengües tenen una variació molt marcada es tendeix al mètode unitarista; en les que no la hi tenen tant es tendeix al mètode composicional. Ningú que conegui prou la labor de Pompeu Fabra no pot negar que en l'elaboració de la gramàtica i del diccionari de la llengua catalana aplicà el criteri composicional. Altra cosa és que hom vulgui veure-hi reflectides determinades solucions dels dialectes propis que no hi són. I l'Institut d'Estudis Catalans ha heretat i no ha abandonat mai les línies del Mestre; ben al contrari, gràcies a una millor coneixença de la realitat variacional de la llengua, ha eixamplat constantment la seva presència en el diccionari normatiu, a partir dels criteris de la tradició i la popularitat, de l'extensió territorial, de facilitar la substitució d'una interferència, de l'aprofitament de matisos, de la coherència estructural.

Pompeu Fabra advertí, nogensmenys, dels perills de la dialectalització com a instrument separador, secessionista, producte de l'afluixament del sentiment de pertinença a una mateixa única col·lectivitat lingüística. Ell tingué consciència que una cosa és la preceptiva, unitària, i una altra la descripció exhaustiva d'una llengua, multiforme: «A tot arreu del món, quan en un domini lingüístic s'ha produït una literatura, veiem formar-s'hi, i regnar per damunt de la llengua parlada multiforme, una llengua unitària literària filla d'un llarg i acurat treball de selecció i de fixació; i això s'esdevingué en les terres de llengua catalana, i

els catalans tinguérem la nostra llengua nacional, on traspuaven a penes les diferències dialectals de la llengua parlada» (FABRA, Pompeu, *El català literari*, 1932, p. 76). Aquestes poques paraules són una lliçó excel·lent sobre l'harmonia que ha de regnar entre variació i unitat, i sobre la discriminació que cal aplicar-hi; lliçó que no podem desaprendre si no és a costa del perill de fragmentació de la llengua nacional. Els capteniments intransigents en contra de la unitat solament poden conduir a la segregació.

Pel que fa a la variació diatòpica, en aquesta segona edició hom ha ampliat el nombre de lemes considerats dialectals —amb la consciència que estrictament tots ho són, per la qual cosa cap no en duu la marca, com he explicat—, basant-se en dos criteris principals: el de la coherència i el de la conveniència d'eixamplar-ne el repertori.

[...]

La Secció Filològica ha comptat sempre amb una àmplia representació territorial de la variació diatòpica principal de la llengua catalana, sense excloure ni la Franja de Ponent ni l'Alguer ni Andorra. Aquesta realitat respon a la voluntat d'acomplir adequadament les funcions que té encomanades: establir l'ortografia, confegir la gramàtica i el diccionari per a tots els territoris de la llengua catalana sense excepció. La presència important d'especialistes d'arreu del domini lingüístic català hi assegura que tota la tasca de fixació preceptiva ortogràfica, gramatical i lèxica pugui ésser acceptada pel conjunt de les terres de parla catalana, sense que cap se n'hagi de sentir injustament marginada. En suma, el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* de l'Institut d'Estudis Catalans és, des de la primera edició, el diccionari per a tots els catalanoparlants.

LA NORMATIVA I LES INSTITUCIONS NORMATIVES

Com hem vist, la principal institució que normativitza la llengua catalana és l'Institut d'Estudis Catalans. Això no obstant, per motius de caire polític que més tard analitzarem, la Generalitat Valenciana, amb Partit Popular al govern i Eduardo Zaplana a la presidència, va crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que, sense caràcter secessionista, sí que pretenia desmarcar-se de l'Institut d'Estudis Catalans, (vegeu 2.3.2).

Si bé l'estàndard de la llengua proposat per l'Institut d'Estudis Catalans va adreçat a un estàndard oral per als mitjans de comunicació i per als registres més elevats, la normativa estableix la correcció de les formes lingüístiques. Per tant, sovint, ens trobem amb més d'una opció normativa i estàndard segons la variant geogràfica emprada.

ELS CRITERIS DE VARIACIÓ GEOGRÀFICA

Pel que fa als criteris de variació geogràfica que hem establert per a determinar les normes lingüísticotextuals emprades a les traduccions que trobem a l'apartat 3.3, hem consultat tant la gramàtica i el diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans com la de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i el diccionari normatiu valencià. D'altra banda, hem utilitzat, també, el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover i Moll (descriptiu), que, malgrat que no és normatiu, ens aporta la informació geogràfica que necessitem.

En definitiva, el fet de tenir una llengua amb un model estàndard policèntric i composicional hauria d'implacar que totes les variants dialectals que s'hi recullen gaudiren del mateix prestigi i es tingueren en la mateixa consideració. Això no obstant, per diverses raons que analitzarem al llarg de l'estudi, notem que, tant en

la producció d'obres pròpies com en la publicació de traduccions, sol predominar l'ús no només de l'estàndard central, sinó d'un estàndard central orientat a facilitar la lectura de les obres perquè arriben a un públic més ampli.

Caterina Briguglia (2013: 213) recull dues opinions diverses sobre aquesta qüestió: la de Josep Julià i la de Pau Vidal. Julià, d'una banda, afirma que «el Noucentisme elimina de la literatura els dialectalismes, i malauradament, en aquest sentit, em sembla que encara queda a casa nostra massa esperit noucentista. Perquè, com dèiem, la nostra literatura contemporània continua bandejant-los (a banda de la variació oficial, i poruga, valenciana o illenca), bé que no haurien de suposar cap amenaça ni per a la unitat ni per a la puresa de la llengua.» De l'altra, Vidal manifesta que la presència de les variants dialectals en la literatura catalana són notables.

Briguglia exposa en la seua obra (2013: 214) que aquest debat és discordant i molt complex i afegeix que la bibliografia sobre les variants dialectals del català en la literatura és gairebé inexistent. Tanmateix, trobem una gran quantitat de manuals sobre dialectologia i sociolingüística catalana.

És innegable i natural que el pes del català oriental —excloent-hi el balear— és major que el de la resta de variants dialectals, tant en la producció d'obres pròpies com en la publicació de traduccions, per diversos factors com ara la demografia o l'economia (vegeu apartat 2.3.3): al Principat es concentren els nuclis més poblats dels Països Catalans i, per tant, el major nombre de parlants i de lectors. El problema que abordem, però, va més enllà i el trobem quan verifiquem que un traductor adopta una variant dialectal o una altra segons la rellevància de l'obra que tradueix o la procedència geogràfica de l'editorial per a la qual tradueix. Així, doncs, entenem que els traductors no sempre poden escollir l'estàndard que els correspon per la seua procedència geogràfica i han d'adaptar-se a la variant de l'estàndard que marca l'editorial. L'objectiu d'aquest estudi és conèixer, de primera mà, aquesta realitat i esbrinar, a partir de l'opinió dels mateixos traductors i de les mateixes editorials, quines són les circumstàncies que els porten a actuar d'una manera determinada; és a dir, quines són les normes lingüísticotextuals que adopten en les seues traduccions i com els afecten les normes de recepció i el concepte del mecenatge.

Malgrat això, hem de tenir en compte que el model de la llengua literària i, per tant, de la llengua que s'empra en les traduccions literàries no s'estableix a partir de la traducció sinó de la producció d'obres pròpies. Malgrat que no són gaires els escriptors que adopten una llengua desmarcada de la que estem més avesats, trobem una sèrie d'autors i d'obres que han arribat al gruix de lectors potencials en llengua catalana i que han triomfat al marcat literari adoptat diverses variants dialectals; és el cas, per exemple, de Marta Rojals, Biel Mesquida, Carme Riera o Ferran Torrent, entre d'altres.

Potser ens hauríem de preguntar si una novel·la escrita en estàndard valencià o balear o emprant la normativa valenciana té menys possibilitats d'èxit entre el públic general del Principat i, si és així, per què. Podem estendre aquest plantejament a l'àmbit de la traducció i, com a conseqüència, qüestionar-nos per què es rebutgen variants geogràfiques en les traduccions literàries depenent de l'origen de l'editorial on es publica o el públic al qual van destinades.

2.3.2. El cosistema politicolegal

Malgrat que els sistemes polítics i legals haurien de tractar-se de manera separada, hem optat per incloure'ls dins d'un mateix apartat, atès que les lleis que regeixen la política lingüística estan estrictament lligades als partits polítics que les promouen i, per tant, a la ideologia.

Així, doncs, el principal problema quant a la política lingüística que empara el sistema lingüístic català, el trobem en la Constitució Espanyola de 1978: l'article número tres manifesta que "1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la. 2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en les respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus Estatuts". Veiem, per tant, que en cap moment no s'esmenta el nombre de llengües que coexisteixen a l'Estat espanyol ni tampoc el nom, la qual cosa ha legitimat processos de dialectalització i ideologies dialectalitzants i ha influït en les polítiques lingüístiques i educatives de cada comunitat autònoma.

Conseqüència de l'ambigüitat normativa d'aquest article de la Constitució Espanyola són les polítiques lingüístiques independents desenvolupades a cada comunitat autònoma, com ara la Llei 7/1983 de normalització lingüística, aprovada pel Parlament català que consagrava el català com a «*llengua pròpia de Catalunya i també de l'ensenyament en tots els nivells educatius*» i la llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià— i els continus reglaments que ha creat el Govern de la Generalitat Valenciana, a mans del Partit Popular, des del 1995 fins a l'actualitat per restringir-ne els efectes legals. D'altra banda, recolzant-se en els estatuts d'autonomia, els governs dels territoris de parla catalana tampoc no han establert cap acord per promoure uns mitjans de comunicació comuns i en català a tot l'àmbit lingüístic o per consolidar unes normes que regisquen l'ús del català a l'administració. Un altre cas problemàtic en la nostra llengua que deriva de la imprecisió de l'article 3 de la Constitució Espanyola és, a grans trets, el de la situació del català a Aragó.

Finalment, en aquest apartat ens agradaria fer referència a un aspecte fonamental que s'engloba, també, dins del marc politicolegal: el debat entorn al nom de la llengua en el cas del País Valencià. Malgrat que a l'Estatut de les Illes Balears el mallorquí, menorquí, eivissenc, etc. es reconeixen com a subdialectes del sistema lingüístic català, al País Valencià la situació és diferent. L'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, per motius de caire històric, polític i ideològic, en cap cas

reconeix el valencià com a part del sistema lingüístic català, la qual cosa ha comportat manipulacions de la llengua amb intencions polítiques.

2.3.3. El cosistema econòmic: el mercat editorial

Hem de tenir en compte que les obres literàries, bé siguin originals o bé traduïdes, es publiquen, en gran mesura, per empreses privades, és a dir, per editorials privades. Per tant, la decisió dels editors i dels correctors pot tenir un pes fonamental a l'hora de decidir les normes lingüísticotextuals emprades en un text determinat i, per tant, com afirma Briguglia (2013: 215) constitueixen la institució de la comunicació literària, és a dir, estableixen i condicionen el repertori literari. Per tant, com a empreses privades, és evident que les editorials han de garantir les vendes per a obtenir un cert rendiment econòmic i, com a conseqüència, delimiten les faenes del traductor per aconseguir un major èxit editorial. Amb aquesta finalitat, les editorials seleccionen les normes lingüísticotextuals —la variant geogràfica en aquest cas— que regeixen la traducció. Si tenim en compte que la gran quantitat de lectors en català es troben al Principat, les editorials aposten, sovint, per la variant central perquè els garanteix un índex de vendes més elevat, independentment de la voluntat del traductor o de les característiques de l'obra. A més, si consultem les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (2014) sobre la Producció Editorial, podem comprovar que el sistema editorial català és notablement més influent al Principat, entre d'altres raons, pel pes demogràfic i l'econòmic: dels 56.030 títols que es van dipositar a la Biblioteca Nacional, un 9,3% eren en català i un 1,3% en valencià. Tanmateix, pel caràcter d'aquest estudi, farem el recompte unint totes dues xifres i considerant-les català. Per tant, trobem que, l'any 2014, el 10,6% de les publicacions de l'Estat espanyol, van ser en català, és a dir, 5.968 títols. D'aquest total, 4.562 títols, és a dir el 76'44%, es van editar a Catalunya; 596 (9'98%) al País Valencià; 293 (4'9%) a les Illes Balears i 57(0'95%) a Aragó.

Ara bé, tot i que la traducció literària pot ser una eina per enfortir la llengua i lluitar envers aquests prejudicis, té una repercussió molt menys evident i notable que altres ens, com ara els mitjans de comunicació o el sistema educatiu.

2.3.4. El cosistema comunicativocultural

Coincidim amb Cabeza (2010: 235) que el conjunt de productes traduïts, en tant que productes accessibles en llengua pròpia entren, inevitablement, a formar part del mercat de productes d'aquesta comunitat lingüística i que, suposadament, en un mercat lliure com el nostre, no hi hauria d'haver cap problema per accedir a tots els productes en català. En canvi, l'experiència ens ha demostrat tot el contrari: és molt difícil accedir a la producció valenciana o balear a Catalunya, a la producció balear i principatina al País Valencià o a la producció valenciana i principatina a les Illes Balears.

2.3.5. Ideologia i mecenatge

Hem de considerar que el cas del català és especialment delicat perquè, com a conseqüència de la realitat sociolingüística, es tracta d'una llengua amb fortes pressions i ideologies desvertebradores i, per diverses qüestions, com hem anat veient al llarg d'aquest marc teòric, no constitueix una comunitat cultural i lingüística normal i completa. Així, doncs, hauríem d'aconseguir un equilibri difícil: el de promoure totes les variants dialectals per tal d'assolir aquesta normalitat entre els parlants i el de marcar unes normes lingüísticotextuals condicionades per les normes de recepció, és a dir, per tal que l'obra arribi a tots els lectors possibles per difondre la literatura i per vendre tots els exemplars necessaris perquè l'editorial obtinga beneficis i pugui continuar publicant.

Carbonell (1999: 217) incideix en el paper de la *normalització* en la recepció de traduccions i afirma que condiciona aspectes importants de la traducció i que és imprescindible en situacions de conflicte lingüístic. D'altra banda, Carbonell assegura que, malgrat que les polítiques lingüístiques són competència de les institucions lingüístiques, la traducció pot ser una eina per a potenciar i normalitzar l'ús de la llengua i per a debilitar-lo. Ens trobem davant d'un cas en què les institucions normativitzadores de la llengua reconeixen les variants geogràfiques com variants amb el mateix prestigi social, però, per raons, com hem vist, politicoeconòmiques i sociolingüístiques, els parlants tenim molts prejudicis davant de l'ús de les diverses variants geogràfiques.

2.4. Les variants dialectals en la traducció a altres llengües

El problema que tractem en aquest treball rau en el fet que el català, de la mateixa manera que altres llengües, és una llengua amb un estàndard policèntric. Tenint en compte que el cas català podria tenir analogies amb el d'altres llengües vam decidir encerrar la situació de les variants dialectals en la traducció en dues llengües que, per diverses raons, ens són properes: el castellà i l'anglès.

Seguint la línia pràctica d'aquest treball, com hem especificat a la introducció, hem preguntat a dos traductors literaris que, per qüestions diverses, coneixen el mercat de les traduccions literàries en castellà i en anglès.

Celia Filipetto, d'origen llatinoamericà i resident a Catalunya, és traductora literària des de l'any 1980 i ha traduït més de cent cinquanta títols. Tradueix del castellà, de l'anglès, de l'italià i del català al castellà. Com a professional en aquest àmbit, en una entrevista que li vam fer l'abril de 2015, ens ha ofert una visió global sobre el paper de les variants dialectals del castellà en la traducció literària i ha manifestat que les traduccions al castellà es fan majoritàriament per a editorials amb seu a Barcelona o a Madrid i que, per tant, s'empra la variant de l'espanyol peninsular. Hi afegeix que la reacció depèn molt de la sensibilitat del traductor davant de les variants dialectals. Pel que fa a l'adaptació, ens comenta que no és freqüent pel cost que suposa i que sí que és cert que hi ha un sector d'escriptors i de traductors llatinoamericans que reben amb irritació les traduccions publicades a l'Estat espanyol perquè s'hi emprava una llengua massa peninsular. Conclou, finalment, que no es tracta d'una qüestió senzilla però que sempre és més fàcil criticar que posar solucions. Per què no reacciona el sector editorial d'Amèrica Llatina davant d'aquest fenomen?

Pel que fa al mercat en llengua anglesa, Roland Pearson, traductor del català a l'anglès i docent de llengua anglesa i de traducció català-anglès a la Universitat Autònoma de Barcelona, també en una entrevista realitzada l'abril del 2015, ens comenta que:

Malgrat que només puc oferir una perspectiva general, hem de tenir en compte que les editorials tenen el negoci en la venda de llibres i, per tant, aquest fet és més important que les qüestions relacionades amb la traducció professional. Val la pena que tingueu present aquesta consideració a mesura que llegiu la meua reflexió sobre les variants dialectals en la traducció literària.

1. Quan les editorials tenen un projecte de traducció, saben que va adreçat a un públic molt específic (britànic, nord-americà, australià, etc.) i tenen present la franja d'edat dels lectors (xiquets, adolescents, adults, etc.). A més, solen treballar amb un traductor la variant dialectal del qual es correspon amb la variant dialectal que necessiten en aquell moment. Fins i tot si el text original reflecteix trets dialectals, solen demanar una traducció en estàndard (britànic, nord-americà, australià, etc.), la qual cosa implica que, encara que hi haja canvis de registre (formal, literari, informal, col·loquial, vulgar, etc.) apareixeran en un registre que forme part de l'estàndard que predomina en aquell text. Per què? Doncs perquè, independentment del dialecte del lector, sempre entendrà l'estàndard, mentre que, si apareixen dialectes no estàndards, l'obra arribarà a un públic més reduït perquè el gruix de lectors no està avesat a aquestes variants. Això no obstant, en contextos molt específics un dialecte concret en una obra determinada pot resultar atractiu i, si l'editor creu que se'n

pot beneficiar econòmicament, la publicarà amb aquest tret distintiu. Malauradament, aquesta situació és molt poc freqüent i, de fet, aquesta és una de les meues queixes com a traductor i políglota atès que aquest fenomen dóna a entendre que tothom parla el mateix espanyol, el mateix català, el mateix coreà, etc.

2. Les traduccions, de la mateixa manera que els textos originals escrits en anglès, solen adaptar-se per a la resta de mercats anglòfons. Per exemple, moltes publicacions del Regne Unit es modifiquen per tal d'arribar al gruix de lectors nord-americans, tot i que aquests canvis solen limitar-se a qüestions fonètiques i al lèxic més conegut. D'altra banda, com en el cas de Harry Potter, de vegades s'adapten les referències culturals si els editors consideren que, gràcies a això, l'obra es pot vendre millor (tornem a parlar de diners). En canvi, si els editors creuen que una variant dialectal determinada pot triomfar en una obra concreta, no l'adapten.

3. Mai no traduiria un text literari en dues variants diferents, simplement perquè sóc britànic i, tot i que he viscut i he estudiat als Estats Units durant set anys, no em considere prou qualificat. D'altra banda, sí que és cert que he traduït programes informàtics i manuals d'instruccions tant a la variant nord-americana com a la britànica, però és diferent: en aquest cas parlem d'unes estructures molt més simples i d'un lèxic que funciona de manera molt literal, per tant, adaptar no és gaire complicat.²

A partir de la informació que ens han proporcionat Filipetto i Pearson, es fa palès que el casos del castellà i de l'anglès també presenten sovint una situació semblant a la del català pel que fa a les variants dialectals en la traducció literària. Tanmateix, considerem que aquestes dues llengües tenen els aspectes sociolingüístics a favor seu i, tot i que aquesta pràctica també limita la riquesa lingüística i no deixa que tots els parlants senten totes les variants com a pròpies de la seua llengua, els casos del castellà o de l'anglès no presenten un perill real com pot ser el cas del català, una llengua la unitat de la qual és atacada i pressionada constantment.

²[Traducció de l'anglès per Neus Tirado Gual]

3. METODOLOGIA

Organitzarem aquest gran bloc en tres apartats. En primer lloc, exposarem el procés de l'elaboració dels qüestionaris (vegeu Annex I); a continuació, presentarem els traductors que han col·laborat en el treball i totes les respostes que van donar a cadascuna de les preguntes que nosaltres havíem elaborat i, posteriorment, seguirem la mateixa pauta amb les editorials. Per finalitzar, inclourem tota una sèrie de textos per tal de poder il·lustrar i comparar les dades que hem obtingut gràcies a les respostes que ens han ofert tant els traductors com les editorials.

3.1. Procés d'elaboració dels qüestionaris

Potser val la pena esmentar que va ser molt complicat establir i concretar l'objecte d'estudi, no només per la complexitat de la qüestió en si, sinó també per la gran quantitat de disciplines que abraça un tema tan abstracte com el de les variants geogràfiques del català. A aquests dos problemes, hi hem d'afegir el fet que aquest estudi és un treball final del Grau de Traducció i d'Interpretació i, per tant, hem d'establir-ne uns límits molt concrets. En haver delimitat l'objecte d'estudi, vam considerar diverses metodologies i, finalment, vam decidir que la millor opció per reflectir de la manera més fiable i precisa possible la situació de les variants dialectals del català en la traducció literària era consultar i escoltar atentament les experiències, les opinions i els suggeriments dels professionals que participen de manera activa en aquest procés, és a dir, dels traductors i dels editors procedents de diversos indrets dels Països Catalans. Per emprendre aquesta iniciativa vam elaborar els dos qüestionaris que detallarem a continuació: un primer qüestionari adreçat als traductors i un altre adreçat a les editorials.

És important, també, esmentar que vam fer arribar els qüestionaris a una gran quantitat tant d'editorials com de traductors d'arreu del territori però que, malauradament, no tots hi han col·laborat i, per tant, les respostes que hem obtingut no són tan representatives com ens hauria agradat. No obstant això, creiem que tenim material molt divers per poder abordar aquesta qüestió i ens agradaria manifestar la nostra satisfacció i el nostre agraïment a tots els professionals que hi han contribuït.

A l'hora d'elaborar els qüestionaris, com hem comentat anteriorment, vam haver de delimitar les preguntes perquè les respostes obtingudes se cenyiren i s'adaptaren a les necessitats que presenta el treball. D'una banda, vam intentar que els traductors ens pogueren oferir el seu punt de vista sobre els criteris lingüístics que adopten quan tradueixen, la importància que donen a la seua variant dialectal, la perspectiva que tenen sobre la normativa o que ens explicaren les experiències que han viscut amb les editorials, tot això sense deixar de banda el fenomen econòmic i, en alguns casos, fins i tot, polític. De l'altra, amb els qüestionaris per a les editorials, volíem saber si imposen un model de llengua estricte o si estan

oberts a publicar traduccions en diverses variants geogràfiques i també la manera d'actuar davant dels diferents tipus d'obres i de les expectatives de vendes que mostren. En tots dos casos vam considerar rellevant preguntar si havien percebut o aplicat canvis al llarg del temps.

En havent rebut els qüestionaris, vam obtenir informació sobre obres, traductors, traduccions i editorials molt concretes i, com a conseqüència, vam decidir que, a banda d'organitzar les respostes i extreure'n conclusions, hi inclouríem traduccions que exemplificaren i reflectiren l'objecte d'estudi que ens ocupa.

3.2. Organització de les respostes

Com hem comentat anteriorment, són els professionals de la matèria els qui ens han permès elaborar aquest treball gràcies a les respostes que han donat als qüestionaris. Per tal de poder-les comparar per concebre, d'aquesta manera, la realitat i el tractament actual de les variants dialectals del català en la traducció literària, hem decidit incloure en aquest apartat les qüestions, una per una, seguides de les respostes que hem rebut.

Perquè l'organització de les respostes fóra coherent, ens vam decantar per ordenar-les en taules, de manera que, a cada taula, s'abordara una qüestió i amb les respostes corresponents. Pel que fa a la llegenda emprada, hem fet servir un color diferent per a cada taula amb diverses tonalitats per a cada resposta obtinguda.

Per facilitar la comprensió i la contextualització de les respostes, hem considerat oportú especificar una sèrie de dades concretes de cadascun dels traductors i de les editorials.

3.2.1. Breu perfil dels traductors

Josep Marco Borillo (1963, les Alqueries, la Plana Baixa - País Valencià) és llicenciat en Filologia Anglesa i doctor en Traducció i Interpretació. Des de l'any 1992 és professor de la Universitat Jaume I, on imparteix docència relacionada amb la traducció. Ha publicat més de seixanta treballs sobre traducció i ha traduït de l'anglès al català una quinzena d'obres, la gran majoria per a l'editorial valenciana Bromera, encara que també ha traduït per a 3i4 i per a les editorials principatines Quaderns Crema i Empúries.

Encarna Sant-Celoni i Verger (1959, Tavernes de la Valldigna, la Safor - País Valencià) és traductora i correctora a l'administració valenciana des de l'any 1992. A banda de l'obra literària pròpia, ha cotraduït poemes de dues poetes daneses (Tove Ditlevsen i Anne Marie Dinesen) per a l'editorial valenciana Alfons el Magnànim, de vint-i-sis poetes andalusines per a l'editorial principatina Adesiara i ha traduït, també, "Els mil i un quarts d'hora" per a l'editorial Moll, de les Illes Balears. És també coautora de dos manuals sobre llengua.

Gabriel de la Santíssima Trinitat Sampol (1967, Palma, Mallorca) és d'Alaró (Mallorca). Llicenciat en Filologia Catalana. És professor de Llengua i Literatura Catalanes del Centre d'Ensenyament d'Adults Francesc de B. Moll i professor associat de Literatura Portuguesa a la Universitat de les Illes Balears. Ha traduït, sobretot, del portuguès, encara que també ha traduït d'altres llengües com el francès, el llatí o l'alemany. Les editorials per a les quals ha treballat són, entre d'altres, Proa, Lapislàtzuli, Edicions de la Ela Geminada, Columna, Quaderns Crema (totes aquestes del Principat) i Ensiola (de les Illes Balears).

Jaume C. Pons Alorda (1984, Caimari, Mallorca) és llicenciat en Filologia Anglesa i ha cursat el Màster de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada a la UAB, entre d'altres. A banda de la intensa carrera com a poeta, ha traduït diverses obres per a editorials de les Illes Balears (Documenta Balear, Lleonard Muntaner i Calima) i és el traductor de l'obra íntegra de Walt Whitman al català (*Fulles d'herba*, per a l'editorial principatina Edicions de 1984).

Pau Vidal i Gavilán (1967, Barcelona) és llicenciat en Filologia Catalana. A banda d'escriptor, és traductor de l'italià (i també d'altres llengües itàliques com el sicilià o el napolità). Entre les traduccions que ha publicat, destaquen les d'Andrea Camilleri, Roberto Saviano, Erri de Luca i Federico de Roberto. Ha publicat per a les editorials principatines Empúries, Proa, Edicions 62 i La Magrana.

Per qüestions d'espai, a les taules, al costat de cada resposta, farem servir les sigles de cadascun dels traductors. Així, doncs, Josep Marco Borillo serà J. M.; Encarna Sant-Celoni i Verger, E. S.; Gabriel de la S.T. Sampol, G. S.T.; Jaume C. Pons Alorda, J. P. i Pau Vidal i Gavilán, P.V.

3.2.2. Respostes obtingudes dels traductors

QÜESTIÓ 1

Quins criteris lingüístics adopteu a l'hora de traduir textos literaris? Creieu que convé fer servir, en la mateixa mesura, l'estàndard i la normativa en el cas dels textos literaris que dels textos jurídics, científics, de divulgació, etc.?	
J. M.	En general sí, llevat d'aquells casos en què els originals mostren manifestacions dialectals funcionalment i estilísticament rellevants. Si els dialectes, en el text de partida, es fan servir per a caracteritzar, o porten associats valors o ideologies, aleshores això, idealment, convindria reflectir-ho en la traducció. Tanmateix, no és fàcil. Hi ha entrebancs de tot tipus, en aquesta empresa.
J. P.	Quan tradueixo intento ser fidel a la llengua catalana en tota la seva complexitat amaradora, amb tota la seva totalitat de Països Catalans, això vol dir que intento ser un traductor que multiplica i amplifica més que no un simplificador tenint en compte sols barreres concretes. Traduint Walt Whitman no vaig quedar-me, només, amb la varietat estàndard, que promou el DIEC, sinó que vaig voler retre homenatge al DCVB i anar més enllà, utilitzar totes les varietats possibles per transmetre la varietat de Whitman. El mateix em passa amb altres textos, la llengua catalana és rica i múltiple, i vull fer servir tots els recursos possibles, sempre.
G. S.T.	Hauria de començar aclarint que no visc de la traducció, no sé si per bé o per mal (encara no ho tenc clar) i que normalment tradueix allò que vull i després ho ofereixo a les editorials. En alguns casos, però, m'han fet encàrrecs. Dic això perquè és diferent a l'hora de decidir els trets dialectals que apareixeran en el text. Del meu dialecte, solc fer servir la morfologia verbal (amb algunes variants), la sintaxi i sobretot el lèxic (sempre que no sigui molt reduït, ja subdialectal). Quan dic "del meu dialecte" vull dir les formes que l'estàndard assumeix (p.e. "som", primera persona del verb ser, però no "somc").
E. S.	Tant si ens agrada com si no (i com l'anglès i el francès, i fins i tot l'espanyol, tot i que ells no en canvien el nom), la llengua catalana té dos estàndards principals i, per tant, i estic pensant en l'IEC, una normativa oficial 'bicèfala': l'estàndard dit occidental o 'valencià', i l'estàndard oriental o central (que de vegades mig en broma denomine 'catalunyés'), construït bàsicament a partir del barceloní —una de les varietats dialectals més castellanitzades oralment, per cert. Jo, en les meues traduccions solc utilitzar el primer: la variant més estàndard de l'estàndard occidental —no l'excessivament dialectalitzada, al meu parer, que propugna l'AVL—, tant en l'ortografia com en la morfosintaxi. Quant al lèxic, solc emprar indistintament formes geosinonímiques, tant

	<p>de nexes com de noms comuns o adjectius. Tot i que sempre depén del tipus de text i del públic a qui va adreçada la traducció.</p> <p>Pel que fa a la segona part de la pregunta, crec que el trellat/seny és la millor guia a l'hora de triar les formes més idònies per a un registre o un altre, sempre des d'una absoluta coherència d'ús, tot depenent de si la traducció és d'un text infantil, contes orientals, un llibre d'instruccions...; tret que vinguen imposades des de dalt: administració, editorial...</p> <p>Així mateix, crec que cal recordar la <i>Declaració sobre la unitat de la llengua catalana</i> de 1978, republicada per l'IEC el 1990, en què es diu que "La llengua literària actual, respectuosa amb totes les varietats del català, és l'hereva de la superba llengua de Lull, Vilanova, Muntaner, Metge, Eiximenis, de Villena, Roig...". No s'ha de confondre 'forma dialectal' amb 'incorrecta' o 'no oficial'... De la mateixa manera que 'forma col·loquial' no és sinònim de 'castellanisme'. Prohibir, il·legalitzar, dimonitzar, declarar 'no oficials' determinades variants dialectals l'únic que fa és crear mal ambient entre les i els professionals i donar arguments als secessionistes.</p>
P. V.	<p>El meu criteri o principi general és que el lector de la llengua d'arribada té dret a experimentar les mateixes sensacions, o tan semblants com es pugui, al de l'original, i per tant qualsevol recurs, sempre que no desvirtui la natura del text original, és vàlid. Això vol dir que si l'autor ha fet posem per cas un joc de paraules, per més imperceptible que sigui, o fins i tot quan només és descodificable pels membres de la mateixa cultura a què pertany l'autor, t'has d'esforçar a proporcionar al lector d'arribada una sensació tan semblant com puguem: idealment, un joc de paraules equivalent. El lector no ha de pagar les teves limitacions.</p> <p>Per a qualsevol que hagi llegit una certa quantitat de literatura, doncs, resulta evident que la normativa farà curt en molts casos en què els escriptors hauran forçat la llengua escrita, sobretot quan tracten d'acostar-se a l'oralitat. Els textos jurídics, científics i etcètera (com ara els qüestionaris universitaris) són d'una natura diferent als literaris, atès que no imiten altra cosa que a ells mateixos i per tant no els cal transgredir la norma; a la literatura sí.</p>

QÜESTIÓ 2

Quan traduïu, renunciieu sovint a la vostra varietat dialectal? Per què?	
J. M.	No, no ho faig sovint perquè la majoria de traduccions que he fet estaven destinades a aparèixer en editorials valencianes que recomanaven específicament l'ús de la variant valenciana. Només he traduït dues vegades per a editorials de Barcelona i, efectivament, en tots dos casos, els editors em van deixar ben clar que les traduccions no havien de «valencianejar». Les editorials eren Empúries i Quaderns Crema.
J. P.	Mai, les meves varietats mallorquina i menorquina m'ajuden a traduir i a trobar respostes constantment. Crec que mai no hem de renunciar al que ens defineix, tampoc quan traduïm. A <i>Fulles d'herba</i> , uns quants autors valencians com Lluís Roda em van dir que hauria pogut aprofitar fent les declinacions mallorquines. Vaig pensar que potser ell tenia, i tu també tens, raó, que hauria d'haver aprofitat per fer la traducció dialectalment, però en efecte va ser una decisió editorial.
G. S.T.	Quan són encàrrecs d'editorials del Principat sol establir-se que es farà així. De tota manera aquesta renúncia és sobretot de la morfologia verbal; pel que fa a la sintaxi, solc mantenir la del meu dialecte (sempre faig concordar el participi en el cas de substitucions pronominals, no faig servir mai determinades construccions.) i en el cas del lèxic sempre hi he cercat un equilibri. De vegades, tot i traduir <i>motu proprio</i> , si tenc intenció d'oferir la versió a una editorial determinada, ja hi incorpor la morfologia verbal principatina (per avançar feina).
E. S.	No, tret que m'hi obliguen. Perquè n'estic orgullosa i crec que és meravellós l'intercanvi entre parlants de distints llocs d'una mateixa llengua, saber d'on venim.
P. V.	Això depèn, insisteixo, de l'original. Com més proximitat a l'estàndard més renúncia, és clar, per obvis motius de versemblança: el meu dialecte no és estàndard (com el de ningú, d'altra banda, descomptant determinats sectors encarcaradament lletraferits). Ara, quan l'original s'acosta (o es vol acostar) a la llengua parlada, de fet m'agradaria renunciar-hi encara més del que ho faig, perquè a mesura que he anat construint un "dialecte" literaturitzat per reproduir dialectes d'altres idiomes l'he anat "deslocalitzant", per mirar de reduir l'efecte d'inversemblança. Més elements de la parla popular, més atemporals, i menys geogràfics.

QÜESTIÓ 3

<p>Considereu que l'ús d'un únic estàndard (central) o d'un estàndard estrictament normatiu en les traduccions literàries afavoreix i enforteix la llengua literària?</p>	
J. M.	Per defecte, l'ús de la llengua escrita s'ajustarà a la normativa oficial, és clar, llevat que hi haja raons poderoses per a desviar-se'n, com ja he dit més amunt. La llengua literària caurà, en un percentatge molt elevat, dins de l'àmbit de la normativa: això és així en català i en totes les llengües que conec. Hi ha d'haver sempre, però, un cert marge per a la transgressió de la norma, siga per la via dels localismes i els dialectalismes, que, literàriament, poden estar absolutament justificats, o per la via de l'experimentació i la creativitat.
J. P.	Crec que les traduccions literàries de vegades poden arribar a ser molt pobres per això que hem estat dient fins ara, perquè estan acotades dins parcel·les diminutes i poc ambicioses. Quan llegeixo traduccions a vegades penso no que estic llegint una traducció catalana sinó una traducció barcelonina, ben igual que quan llegeixo un llibre d'un autor català. O quan miro TV3: crec que la gent pensa que el català és la llengua que es parla a Barcelona i prou, i hi ha una riquesa tan bèstia que a vegades és desconeguda. Les bones traduccions són aquelles que segueixen el mateix criteri que Bolaño o Pla quan escrivien: eixamplant la llengua, portant-la al límit, anant més enllà de fronteres i fent ús de totes les varietats possibles. Aquesta és la força, una llengua enorme, colossal.
G. S.T.	No hi ha dubte que ajuda a fer un estàndard més unitari, com solen ser els de la majoria de llengües, i en aquest sentit enforteix la llengua en general. Però la varietat enriqueix la literària. És un equilibri difícil.
E. S.	No; ben al contrari. Sóc escriptora, a més de traductora literària, i també correctora-traductora per a l'administració valenciana, és a dir, que conec en carn pròpia, i per dues bandes, que es sent quan et censuren/corregeixen sense que calga. I la 'censura' que més em dol és la de les companyes i els companys d'ofici, que sempre haurien de respectar una forma, si és correcta, o parlar-ne de la idoneïtat o no. En la meua versió de la <i>Kalevala</i> finesa, els correctors de l'editorial en qüestió hi feren de tot. És cert que hi havia coses a corregir —sóc humana!—, però la immensa majoria eren ultracorreccions. A més a més, no entenc com ningú s'atreveix a corregir una traducció sense tenir l'original al davant ni parlar amb qui n'ha traduït l'original, per contrastar opinions, i en conec bona cosa de casos.
P. V.	Fa de mal contestar, això, perquè com a traductor (i també com a autor) no tinc gaire present la normativa a l'hora de bastir l'edifici literari. Vull

	<p>dir que no és el far que em guia. Entenc que qui se senti insegur amb el material de feina necessiti el recer de la normativa però per mi és molt més important la idea de llengua genuïna: sense afany de fer teòrica barata, la normativa (i, per extensió, la llengua estàndard) respon a una voluntat comunicativa, mentre que la genuïnitat respon a una necessitat expressiva. I entre comunicació i expressivitat no hi ha color: la primera només m'interessa com a científic. És en la segona on hi ha la passió i l'ànima del poble i de l'individu, i és la que la literatura, una determinada literatura, s'esforça (en va, però què hi farem) a reproduir.</p>
--	--

QÜESTIÓ 4

Heu apreciat com, a poc a poc, desapareixen mots o construccions pròpies de la vostra zona que els vostres avantpassats gastaven amb total naturalitat? Penseu que, des de la traducció literària, es podria contribuir a l'enriquiment de la llengua reprenent aquests mots o aquestes expressions?	
J. M.	<p>Sí, és clar que sí; però aquesta batalla no s'ha de lliurar principalment en el camp de la traducció literària, ni tan sols en el més ampli de la literatura, siga original o traduïda. La literatura hi pot ajudar, però cal posar fre a l'empobriment de la llengua, sobretot, a través de l'educació i dels mitjans de comunicació. Els educadors haurien de tenir un coneixement aprofundit de la llengua com a mitjà expressiu. Avui dia, en aquest àmbit, sembla que sabent que no es diu <i>pues</i> sinó <i>doncs</i> ja n'hi ha prou (tot i que després continues dient <i>pues</i>). Et donen el paperet corresponent i a fer classe en valencià. Això és fatal, tràgic. D'ací vénen molts mals. Però, realment, això no importa a quasi ningú. El mateix es podria dir del valencià que s'emprava a la ràdio i a la televisió. No hi va haver cap intent seriós d'acostar els parlants a una norma culta i matisada perquè era més fàcil degradar la norma fent-la baixar al fang del clixé, del localisme i sovint del barbarisme.</p>
J. P.	<p>Absolutament. Des de Mallorca tenim la percepció que a Catalunya som exòtics, com un reducte gal en meitat de l'apocalipsi, i expressions que feien servir els meus padrins estan desapareixent absolutament perquè ningú no les fa servir, i quan les faig servir jo em diuen que sóc críptic i hermètic i que em vull fer l'interessant. Des de la traducció és imprescindible educar els lectors fent servir expressions que aportin significat però també tota la profunditat d'una llengua viva. De la mateixa manera crec que hem de ser prou eclèctics per poder incorporar noves expressions i neologismes, quelcom que en català sembla que estigui prohibit per mantenir una "puresa" estranya que mai no he entès.</p>
G. S.T.	<p>En desapareixen moltes. I veig com, les construccions o paraules que jo encara dic, els més joves ja no les empren i segons quines ni les entenen. Hi convergeixen l'empobriment lingüístic general a totes les llengües, la castellanització i en menor mesura l'estandardització a ultrança. Per exemple a Mallorca els joves majoritàriament han abandonat l'ordre clàssic dels pronoms (acusatiu+datiu) i diuen "me la dóna" i no "la me dóna". Castellanisme o estandardització? Al meu poble (Alaró) de petit jo encara deia "meua, teua, seua"; els menors de 30 anys ja no ho diuen. Si passem al lèxic i les construccions, no hi ha dubte que l'ús en la literatura contribuiria a la vitalitat d'aquestes formes, en la mesura que la literatura</p>

	pugui influir en la vida de la llengua, és clar.
E. S.	Ausades que sí... I el que és més greu... veig que determinades editorials bandegen formes absolutament correctes, com 'sigut' o 'set' i n'admeten, sense escrúpols, d'altres que fa uns anys hom considerava incorrectes o menys correctes: 'convence'l', 're'... –què és això?–... Ah, és clar, són formes vives, però d'on?... –a veure si ho endevineu!–..., premi!, de Barcelona, sempre amagada darrere de la denominació 'català central'.
P. V.	Ho he apreciat jo i qualsevol que s'hi fixi un moment. N'he fet fins i tot un diccionari. Ara, creure que la literatura pot servir per reviscolar res fóra d'una ingenuïtat digna d'altres temps. Col·lectivament parlant, vull dir. Si de cas pot servir per perfeccionar el gust i enriquir el repertori d'algun lector, de qui individualment hi busca una eina de millora, com aquell qui va a can Barça i es fixa en els driblings de l'Iniesta per després practicarlos al seu equip de barri; però això no vol dir que els catalans hagin millorat el seu futbol, com a col·lectivitat, per més que cada setmana vegin jugar el millor equip de món.

QÜESTIÓ 5

Molts traductors opinen que una obra perd credibilitat (o bellesa) si se li atribueixen variants dialectals. Considereu que l'ús d'un únic estàndard (estàndard central) fa més creïble (o més bella) una traducció? Per què?	
J. M.	Aquesta pregunta, implícitament, ja l'he contestada. Quina alternativa hi ha a l'estàndard? La llengua literària s'encabeix dins l'estàndard i la normativa en un percentatge altíssim, i no pot ser de cap altra manera; però sempre hi ha d'haver un marge per a les desviacions. D'una altra banda, quan parlem de normativa en català no hem de perdre mai de vista que el nostre estàndard és policèntric: tan estàndard és <i>plore</i> com <i>ploro</i> . Si això no s'accepta, aleshores els termes en què es planteja el problema canvien per complet.
J. P.	No: l'estricta és curtor de mires. Un únic ús de la varietat estàndard central és una massacre. Les varietats dialectals donen força, profunditat. Sols podem ser universals des de l'ultralocal, i l'ultralocal passa per l'ús del dialecte, allò que tenim més a mà. Sempre he pensat que una persona sense dialecte és una desgraciada.
G. S.T.	No crec faci més bella o creïble una versió, però sí que és veritat que la percebem com a més neutra. Supòs que als del Principat els costa més una versió amb trets dialectals no centrals, però supòs que un lector mitjà s'hi avesa.
E. S.	No crec que siga tan senzill afirmar tal cosa. No sé si parlen de morfosintaxi o de lèxic. Crec que és exactament al contrari, l'obra guanya en bellesa, perquè guanya en vocabulari..., si és que estem parlant de lèxic, i sempre partint de l'estàndard, si l'obra original també hi pertany.
P. V.	La qüestió de la bellesa l'hauríem de deixar de banda perquè no ens durà enlloc; d'exemples sobre gustos sorprenents en tenim a cada moment, i no només en àmbit literari. Quant a la credibilitat, ja ho va dir de manera immillorable en Joan Sellent a l'article 'No aplego re de lo que diuen', a partir de l'expressió 'suspensió de la incredulitat' de l'anglès Coleridge: la història narrada, la novel·la, ha de ser creïble en ella mateixa, com a artefacte que funcioni de manera autònoma, no pas en relació a la realitat social o cultural en què es produeix. Si no, vols res de menys creïble que la ciència-ficció? I en canvi, té milions de lectors (i d'espectadors) a tot el món. Un exemple al vol: quan he volgut guardar aquest document on escric això a l'ordinador, el programa m'ha proposat un menú que es diu 'desament'. Perquè desament és el mot normatiu que correspon a allò que jo hauria anomenat (ja que s'entesta a fer-ho amb un substantiu, tan fàcil com seria guardar) endreça, o, si em colles gaire, guardamenta. Quin cony de credibilitat té un esguerro com desament? I no parlem de bellesa, que fa venir basques.

QÜESTIÓ 6

Creieu que el fet que una gran part de traduccions es publiquen en català central és conseqüència de la gran quantitat d'editorials, de fenòmens culturals i de parlants en general que es concentren a Barcelona?	
J. M.	Sí, les raons del fenomen són principalment demogràfiques i econòmiques.
J. P.	Exacte. Barcelona és la metròpoli, el lloc de poder, el que anomenen “centre cultural”, que necessita de la “perifèria” per sobreviure, però també l’evita i l’ataca perquè és quelcom desconegut, ignot, estrany i tel·lúric. És normal que, essent Barcelona l’espai de concentració, passi el que passa. I és cert que la varietat estàndard és necessària per tenir un model, tenir un manual, però també cal poder violar i destruir el manual sempre que sigui necessari. Les normes són per tenir-les en compte i per trencar-les quan faci falta.
G. S.T.	Evidentment. Les que ara agafen força, petites però molt vives i inquietes, de fora de Barcelona, són també principatines. Les editorials mallorquines o valencianes no solen condicionar la varietat emprada.
E. S.	Sí, a mi m’ha passat més d’una vegada i ho he hagut d’acceptar resignadament; però, per sort, també tinc experiències positives (a les Illes, com no?), on es fiaren de la meua professionalitat i només hi corregiren allò que era incorrecte.
P. V.	Això, i el fet que la varietat prestigiada, si vols la no marcada, és la central.

QÜESTIÓ 7

Fins a quin punt influeixen les editorials en els criteris lingüístics en què es publica una traducció? Considereu que la qüestió econòmica és fonamental a l'hora d'abordar aquesta qüestió?

J. M.	Les editorials influeixen molt en el model de llengua, o criteris lingüístics, que regeixen una traducció. I, en efecte, les consideracions de base són econòmiques. Un editor de Barcelona pensa que el lector mitjà reaccionarà malament davant d'una traducció en la variant valenciana o balear o el que siga. Tanmateix, ho toleren quan el traductor és un escriptor reconegut. Pensem en els casos de Joan F. Mira, per exemple, o Vicent Alonso.
J. P.	Absolutament: la qüestió capitalista, de vendre molts llibres, és la que mana. Però la comercialitat no només afecta la literatura, ho afecta tot. "Fem una novel·la poc pretensiosa per vendre més". "Que la pel·lícula no sigui massa complicada que llavors ningú no la voldrà veure". I així va la cosa. Sempre. I hi ha la creença que cal ser estàndard per vendre més, ja que si no doncs no s'entendrà. No podria estar en més desacord per tot el que he anat exposant fins ara. L'única cosa veritablement democràtica que conec és la mediocritat.
G. S.T.	<p>Ja he dit que, generalment, les editorials demanen que les formes siguin les del Principat. Normalment les formes verbals. Solen ser més permissives amb construccions i lèxic. Però també hi intervenen i demanen si es pot canviar això o allò. De Proa, quan vaig traduir Saramago (<i>Objecte quasi</i>) em demanaren canviar els "pus" per "més"; no ho vaig fer i m'ho respectaren. A Lapslàtzuli (<i>La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua</i>) em demanaren disminuir el nombre de "de" ("quants de...", "moltes de...", "tanta de...", etc) i ho vaig acceptar. A Edicions de la Ela Geminada (<i>Robaiyat</i>, de Pessoa) em demanaren (sense imposar-m'ho) canviar la construcció intensiva "que de" + adjectiu perquè els sonava estranya. La mateixa editorial (mateixa obra) i Proa (<i>Sermons</i>, d'António Vieira) també em demanaren si podia canviar "enganar" per "enganyar"; vaig transigir en el segon cas, que era prosa, però no en el primer, que era vers i era una paraula-rima.</p> <p>Lapslàtzuli donava llibertat total; jo no hi deia el contrari; simplement, vaig simplificar.</p> <p>No totes les editorials obliguen a emprar la morfologia central. M'obligaren Proa i Quaderns Crema, per exemple. Això fa que jo, motu proprio, ja presenti els textos amb morfologia verbal i, en part, amb lèxic central. Així ho he fet a Lapslàtzuli, Ela Geminada i 1984, que en principi em donaven plena llibertat, amb alguns matisos (com he dit), però sempre de manera consensuada.</p> <p>De vegades a Mallorca he publicat amb trets centrals, per exemple a Ensiola (<i>Les cançons</i>, d'António Botto) perquè ja havia traduït l'antologia</p>

	<p>per a una editorial de Barcelona i després no s'hi va publicar. En el cas de Quincas, a més, haver privilegiat el mallorquí en els diàlegs hauria fet més dialectal que no col·loquial-vulgar la parla, cosa que hauria distorsionat l'efecte.</p> <p>L'economia hi pot tenir influència en el sentit que les editorials poden pensar que l'obra es difondrà més amb formes centrals. Pensen que els "perifèrics" ho llegirem igual i els "centrals" podrien rebutjar una traducció "massa" mallorquina o valenciana. Hi ha una part de veritat.</p>
E. S.	<p>Absolutament, però no en tenen tota la responsabilitat, i quan els poses contra les cordes s'escuden/s'excusen dient que fan el que les universitats diuen.</p> <p>Potser la qüestió econòmica és fonamental, però també la ignorància i la falta de voluntat, d'editorials i de llibreries... Molta gent creu que els valencians hem perdut la llengua, que en som quatre, i mal avinguts. I no és cert, és de veres que en som pocs, però valem per molts. I una prova que el català al País Valencià no és mort és que el govern del PP no para d'atacar-lo amb decrets i lleis que només busquen trencar la unitat de la llengua. Com deia en el pròleg a la meua novel·la <i>Al cor, la quimereta</i>, "Hi ha registres més formals i registres més informals, tots vàlids, emprats amb coherència, i cada persona és lliure d'elegir les formes que més li convinguen, sense eradicar-ne cap en bescanvi, per descomptat. Les paraules són de tots i totes, i no es poden imposar ni prohibir, com no es poden prohibir ni imposar els pensaments".</p>
P. V.	<p>A mi personalment fins a cap punt. La meua experiència diu que la funció de l'editorial es limita a buscar un corrector que revisarà el text (i per regla general, amb comptades excepcions, es tracta de gent molt competent), amb el qual després discutirem, si cal, les solucions que sigui. Però de criteris generals no me n'han volgut imposar mai (tret d'alguna rucada sense importància com ara, quan estava de moda, el doble interrogant).</p>

QÜESTIÓ 8

Heu notat algun canvi respecte a la tolerància de trets dialectals des que vau començar a traduir?	
J. M.	Sí. De fet, l'editorial valenciana Bromera sempre havia tingut una principis lingüístics molt clars i sempre havia publicat amb la varietat valenciana, fóra quina fóra la col·lecció. Tanmateix, darrerament ha comprat drets de gran obres en la col·lecció "L'eclèctica" i, com a conseqüència, moltes de les traduccions que s'han publicat en aquesta col·lecció han estat traduïdes en la varietat del català central.
J. P.	Cineastes com Albert Serra o escriptors com Marta Rojals i Joan Todó estan canviant el paradigma en el cinema i en la literatura. Traduccions recents també han fet el mateix. M'agradaria pensar que a poc a poc hi ha més permeabilitat, però no puc valorar-ho encara perquè no tinc prou distància crítica. Tinc, això sí, esperança, fe i ganes de seguir treballant incansablement.
G. S.T.	No, no n'he notat.
E. S.	Sí, i no només pel que fa a trets dialectals del sud –incloses les terres tarragonines–, sinó també del nord i de l'oest –gironines i lleidatanes... I no sé a què es deu. Potser sóc una malpensada, però sembla que en la ment d'alguns –i és genèric– el model a seguir hauria de ser el de l'antiga RALE, la dels temps del dictador, sempre vinga prohibir i prohibir. I una última cosa..., crec que sí que hi ha alguns traductors —dubte de posar-hi el plural— valencians als quals se'ls respecta la variant lingüística i se la titla de bella... L'excepció que confirma la regla?...
P. V.	La meua activitat tot just abasta una vintena d'anys, però diria que no. Tinc la impressió que en l'àmbit català, si més no, insisteixo, en aquest període, la variació dialectal en literatura sempre ha estat ben rebuda tant pels creadors (indústria editorial i traductors) com pels receptors. En alguns casos amb entusiasme i tot.

QÜESTIÓ 9

Us convida de bon grat a compartir, si voleu, alguna aportació (experiència professional, opinions concretes, etc) que pugui contribuir a l'elaboració del treball *Els dialectes geogràfics del català en la traducció literària*.

J. M.	<p>Només voldria fer un aclariment diguem-ne conceptual. Una cosa és la variant dialectal que fa servir un llibre (incloent-hi les traduccions) en general, com a norma. Si jo traduïra <i>Lady Chatterley's Lover</i> al català, el model de llengua no seria el mateix si la traducció havia d'aparèixer en Bromera que si ho havia de fer en Proa. I una altra cosa és la traducció de manifestacions dialectals concretes que són rellevants en el món fictici de la novel·la. El senyor Mellors, un dels protagonistes de la novel·la esmentada, hauria de parlar de manera diferent a com ho fan els personatges de classe alta i a com ho fa el narrador, ja que en aquests darrers casos predominarà l'estàndard, siga quin siga (central, valencià, mallorquí...).</p>
J. P.	<p>El dialecte és la base des d'on catapultar-nos al cosmos. Obres com <i>Acorar</i> o l'obra de Blai Bonet demostren que el dialecte és la clau per arribar a l'absolut. Ja ho he dit abans, sols podem ser universals si partim de l'ultralocal, i l'ultralocal és el dialecte, que ens ajuda a expandir-nos. Lamentablement la literatura catalana és molt de mirar-se el melic. Sort n'hi ha, de la passió.</p>
G. S.T.	<p>A Quaderns Crema (<i>Llibre del desassossec</i>, de Pessoa, versió conjunta amb Nicolau Dols) havíem acordat l'ús de la morfologia verbal central. També ens feren canviar determinats mots. Ja havíem deixat de banda paraules "massa" dialectals, però encara no va bastar. Curiosament, poc després la mateixa editorial publicà la versió de <i>Mireia</i> de M.A. Salvà, amb el text restituit, és a dir, amb els mallorquinismes que li feren canviar en l'edició de l'Institut. Potser d'aquí cinquanta anys faran el mateix amb la nostra!</p> <p>Evidentment, en el cas d'una patum la cosa canvia. Posem per cas, Proa hauria acceptat una <i>Divina Comèdia</i> o una <i>Odissea</i> que "valencianeja", si el traductor no fos Mira?</p> <p>Quant a l'ús de formes no estàndards, ho he fet amb algun mot que no és en el DCVB però que era fàcilment comprensible. En una traducció no gosaria posar-hi, per exemple, "fer grives" ('fer enveja', en un cas com quan un nen es menja un dolç davant un altre que no en té), que no surt en el DCVB i que a Mallorca gairebé només es diu al meu poble (Alaró).</p> <p>Només en un cas he fet ús de formes morfosintàctiques i fonètiques dialectals no estàndards, per motius estilístics. En <i>La mort i la mort d'en</i></p>

	<p><i>Quincas Bram d'Aigua</i> (Lapislàtzuli) havia de reflectir el parlar col·loquial (dialectal i/o vulgar) dels diàlegs (contraposat a l'estàndard del narrador) i vaig optar per introduir-hi dialectalismes i vulgarismes. Vaig emprar elements de diferents dialectes, però sobretot del central, atès que el narrador emprava les formes centrals i hauria quedat estrany que els personatges parlassin en eivissenc, posem per cas.</p> <p>Quan escric amb la morfologia verbal mallorquina (<i>Fra Luís de Sousa</i>, d'Almeida Garrett, Institut del Teatre; <i>Memòries</i>, de Voltaire, Ensiola), en conserv les formes més clàssiques: primera persona sense desinència (cant), formes amb <i>a</i> històriques (cantam, cantau, cantassis), <i>som</i>; en el verb tenir i venir segueix la recomanació de Moll (arrels tòniques amb <i>e</i>, àtones amb <i>i</i>: tenc, tindré); pos les formes més generals en les "innovacions" ("fem" i no "feim", "caieu" i no "queis", etc). Això ha fet que de vegades hagi rebut alguna crítica perquè el resultat no és ni mallorquí ni central, però crec que som coherent així com ho he formulat.</p>
E. S.	
P. V.	<p>Mira, només una frase que m'ha vingut al cap ara rellegint les contestes: l'exaltació de la normativa sovint no amaga altra cosa que ignorància. Perquè allò que ha de tenir al cap un professional quan s'encara a la feina no és la gramàtica o els diccionaris, el que hi ha de tenir és molta, molta, molta llengua. Només pot transgredir qui coneix molt bé la tradició i sap que la norma no ha de fer por perquè no hauria de ser una cotilla.</p>

3.2.3. Breu perfil de les editorials

Malgrat que tenim un ventall més ampli de traductors que d'editorials, valdria la pena manifestar que ens vam posar en contacte amb una gran quantitat d'editorials de tot l'àmbit lingüístic però que només hem obtingut respostes de dues editorials valencianes i d'una del Principat. Ens agradaria remarcar que, malauradament, no hem rebut cap resposta de les editorials de les Illes i que, per tant, no podem oferir aquest punt de vista.

Bromera: Editorial valenciana, amb seu a Alzira, a la comarca de la Ribera Alta. Amb més de vint-i-cinc anys d'experiència, ha editat, a banda de llibres de text, més de 2.000 obres de gèneres molt diversos adreçats a totes les edats, tant d'autors nacionals com d'autors internacionals traduïts.

Edicions 96: Editorial valenciana amb seu a la Pobla Llarga, comarca de la Ribera Alta. Publica, sobretot, poesia, agendes escolars i literatura infantil. Ha traduït al català *Passos lleugers*, l'última obra teatral de Dacia Maraini. A la col·lecció *Razef*, de poesia, s'alternen obres d'autors valencians amb traduccions de llengües com ara l'àrab, l'italià, l'euscar, el grec o el polonès.

Lapislàtzuli: Editorial independent amb seu a Barcelona. Ha publicat huit obres en llengua catalana, una de les quals, «La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua» és una traducció del portuguès a càrrec de Gabriel de la S.T. Sampol molt ben valorada per la crítica.

Per qüestions d'espai, a les taules, al costat de cada resposta, prendrem una forma abreujada per a cada editorial. Així, doncs, Bromera serà B.; Edicions 96, 96 i Lapislàtzuli, L.

3.2.4. Respostes obtingudes de les editorials

QÜESTIÓ 1

Quins criteris lingüístics adopteu a l'hora de publicar traduccions literàries? Creieu que convé fer servir, en la mateixa mesura, l'estàndard i la normativa en el cas dels textos literaris que dels textos jurídics, científics, de divulgació, etc?	
B.	No, ni de bon tros. Amb la normativa del DIEC (i la gramàtica provisional de l'IEC) com a referència, la llengua literària és més rica, lliure i diversa que la que trobem en altres àmbits d'ús. Per tant, cal ser molt més flexibles. El DCVB és una font inesgotable de recursos per a la llengua literària. El DNV de l'AVL també és un referent que últimament considerem.
96	El diccionari de referència és el DIEC. Però recorrem sovint, i sense complexos, al DCVB per a ampliar, quan cal, possibilitats lèxiques que ajuden a marcar el caràcter col·loquial, viu, o l'adequació a les modalitats lingüístiques del català, si molt convé. Els textos científics, els que pertanyen a registres formals, de llenguatges tècnics, no literaris, es treballen fent servir les modalitats estàndards de la llengua.
L.	Potser els textos jurídics, científics, de divulgació requereixen més uniformitat lingüística per tal de posar en comú uns coneixements especialitzats. Els textos literaris, en canvi, tenen a veure més amb l'art, amb la lliure manifestació del narrador o del poeta. Nosaltres, més que adoptar un criteri fix com a editorial, deixem que el mateix traductor/a faci i desfaci al seu gust, li donem llibertat. En el cas de <i>La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua</i> , de Jorge Amado, sabíem que oferint la traducció a en Gabriel de la S.T. Sampol, li donaria un bany mallorquí al text. Va fer una traducció magistral i tothom ens ha felicitat. Vam deixar que fos ell qui portés el pes dels criteris a adoptar.

QÜESTIÓ 2

Publiqueu totes les obres traduïdes amb la mateixa variant dialectal? Doneu llibertat als traductors a l'hora d'escollir la variant dialectal per a traduir? Per què?

B.	En general, publiquem les obres traduïdes en l'estàndard nord-oriental o en l'estàndard valencià en funció del segell i/o del públic al qual s'adrecen. El fet que a Catalunya hi haja molts més lectors en català que al País Valencià (un 30% contra el 3%, si simplifiquem les estadístiques), justifica que les traduccions de L'Eclèctica es facen en oriental. En canvi, les traduccions d'una col·lecció de clàssics com A la Lluna de València, orientada al públic valencià, solen fer-se en l'estàndard valencià. Ah, per cert, la varietat dialectal en què es tradueix una obra no implica que l'autor siga usuari d'eixa varietat: nosaltres treballem amb traductors valencians que escriuen en oriental.
96	Les modalitats orientals o occidentals, a l'hora de traduir, les deixem a criteri de qui fa la traducció. A la nostra editorial treballem quasi exclusivament amb traductors valencians, i per tant hi predomina la modalitat valenciana, en morfologia verbal sobretot.
L.	Els nostres criteris a l'hora d'escollir traductor tenen més a veure amb la qualitat del traductor, amb la confiança que ens pugui donar, que amb la seva varietat dialectal.

QÜESTIÓ 3

Com reaccionaríeu davant d'una traducció molt marcada amb trets dialectals que sempre estiguen admesos per l'estàndard o per la normativa d'aquesta mateixa variant dialectal?

B.	Com a lector, em sorprendria: no és freqüent. Com a editor, no ho faria llevat que hi haguera una raó molt de pes per a actuar així. El gros dels lectors es concentra a les comarques on es parla català central i són poc receptius als textos en oriental (si més no en primera instància); en canvi, al revés el grau de receptivitat és major.
96	Depèn de si la variant dialectal està justificada per motius geogràfics, d'argument, o no. Recorde una vegada que em va caure a les mans (no a Edicions 96, on ara treballe) una adaptació de Harry Potter al valencià, però a un valencià que semblava el que la gent del Cabanyal utilitza quan va a comprar al mercat (no cal dir que amb tots els respectes per la gent del Cabanyal i el seu valencià genuí). Em va rebel·lar. Allò era grotesc; no tenia sentit ni justificació. El criteri de sensatesa i d'adequació és molt important per a nosaltres.
L.	Doncs positivament, la riquesa lingüística del nostre país s'ha de mantenir, exportar i promocionar.

QÜESTIÓ 4

Molts traductors afirmen que sovint les editorials no accepten mots, expressions o construccions gramaticals pròpies d'altres estàndards que no siguen el català central. Creieu que és cert? Per què ocorre?

B.	Probablement és una percepció justificada, però no és el nostre cas. Fins i tot quan optem per traduir al central procurem que el model de llengua siga dúctil, sobretot quan les construccions esmentades sí que apareixen en els parlars centrals, encara que no alguns parlants no les reconeguen.
96	En el nostre cas no és així. Més bé tot el contrari. Crec que és un problema i un fet que es dona fonamentalment en editorials de Barcelona. I que se'm disculpe, però, encara que s'emmascare amb motius comercials, crec que el fet obeeix a un problema de prejudicis sociolingüístics i fins i tot de marginació de modalitats no barcelonines del català. A això, al País Valencià, també li diem "blaverisme" lingüístic, encara que procedisca de Catalunya.
L.	No podem parlar per altres editorials, nosaltres pretenem que el que es llegeixi s'entengui, sense perdre alhora l'originalitat de la variant en la que fou escrita; no ens agrada apostar per res que no aposti també l'autor del text. Mai hem pretès que poetes com Antonina Canyelles o Elies Barberà renunciessin al seu parlar mallorquí o valencià en pro del català central o d'augmentar les vendes. És inimaginable que no utilitzin el seu parlar originari en les seves composicions. Pensem que no hi ha una part on es parli el català millor que en una altra. Tota la nostra llengua és maca i màgica, vingui d'on vingui.

QÜESTIÓ 5

Creieu que el fet que una gran part de traduccions es publiquen en català central és conseqüència de la gran quantitat d'editorials, de fenòmens culturals i de parlants en general que es concentren a Barcelona? Considereu que la qüestió econòmica és fonamental a l'hora d'abordar aquesta qüestió?

B.	La importància demogràfica, econòmica i cultural de Barcelona és innegable. Exerceix de capital i irradia la seua influència. És normal que moltes traduccions es publiquen en català central. I sí, la qüestió econòmica és fonamental.
96	En principi, que la indústria editorial (almenys la més potent), des de totes les parts del sector, es concentre a Barcelona, marca, necessàriament, el model lingüístic predominant. També t'he explicat la meua lectura <i>ideològica</i> de la qüestió. I, després d'exposar unes raons i unes altres, pense que una cultura com la catalana, que compta amb múltiples modalitats dialectals, hauria de considerar-les una riquesa, i no un entrebanc. Sempre que parlem de modalitats normatives, eh?, que al País Valencià ja saps que ens ixen pseudofilòlegs, opinadors i polítics il·luminats amb invents lingüístics que no entren dintre d'aquesta "riquesa" de variants del català.
L.	Quan parlem de grans pressupostos editorials el factor econòmic segur que hi juga un paper important, igual que la concentració demogràfica. Per sort hi ha altres editorials que senzillament fan una tasca cultural, i quasi altruista, alienes als grans pressupostos i estadístiques.

QÜESTIÓ 6

Fins a quin punt influeixen les editorials en els criteris lingüístics en què es publica una traducció? Quin paper hi juguen els correctors?	
B.	Els traductors solen ser excel·lents professionals de la llengua, de manera que el seu treball no implica, habitualment, una intervenció intensa per part dels correctors. Naturalment, traductors i correctors han de seguir el llibre d'estil de l'editorial en els aspectes més importants, però crec que actuen amb prou llibertat.
96	Parle per Edicions 96, on personalment faig de traductora (puntualment) de correctora i d'assessora lingüística en general.
L.	Nosaltres com a editorial intentem no influir gens, fem tasca conjunta i ens deixem orientar pel traductor, que és el que hi entén més.

QÜESTIÓ 7

Creieu que una obra es ven més si es tradueix adoptant la variant central que la resta de variants (valencià, nord-occidental, balear, rossellonès o alguerès)? Per què?	
B.	No diria que es ven més, sinó que es pot vendre més i col·locar millor a les llibreries de Catalunya. Les raons d'aquesta afirmació, a grans trets, ja les he abordades.
96	No crec, si parlem d'obres adreçades al públic en general. Però sí quan parlem d'obres adreçades al públic escolar. Això entenent que parlem de Catalunya. Curiosament, al País Valencià passa tot el contrari. En les traduccions d'autors universals, adreçades al públic en general, cap problema, perquè el públic consumidor de literatura en català és culte i no té prejudicis lingüístics. Però a les escoles de primària es tendeixen a preferir els llibres escrits en la modalitat valenciana).
L.	No necessàriament i pensem sincerament que no hauria de ser així. De nou la demografia i l'índex de vendes probablement sí que facin tenir més en compte aquests tipus de factors que d'altres merament culturals.

QÜESTIÓ 8

Heu canviat la manera d'abordar els trets dialectals des que vau començar a publicar?	
B.	Sí, en un moment determinat es va optar per prioritzar el català central en les traduccions per a adults de col·leccions com ara L'Eclèctica.
96	No.
L.	No hem canviat, ans al contrari, hem reforçat la llengua gràcies al contacte directe amb autors de tot el territori. Som conscients que no s'ha de mutilar la cultura i la llengua.

QÜESTIÓ 9

Considereu que la gran quantitat de traduccions publicades amb la variant central en comparació amb la resta de variants pot perjudicar la riquesa lingüística del català?	
B.	Pot passar, però alhora contribueix a la cohesió del mercat, el públic lector i, en conjunt, el circuit literari en català. La clau, al meu parer, no són les traduccions, sinó les obres originals. Una obra escrita originalment en balear o valencià, per exemple, té menys possibilitats d'èxit en el mercat estrictament català? Les novel·les de Marta Rojals (tortosí) o de Carme Riera (mallorquí) són excepcions o ens diuen que en realitat és un perjudici? I si és un perjudici, seria aplicable a les traduccions? Les impressions comercials ens fan pensar que no.
96	Com he afirmat més amunt, després d'exposar unes raons i unes altres, pense que una cultura com la catalana, que compta amb múltiples modalitats dialectals, hauria de considerar-les una riquesa, i no un entrebanc.
L.	I també pot estandarditzar més una llengua tan rica i variada com el català. La televisió també fa força mal en aquest aspecte. El problema és fer creure que hi ha una manera de parlar correcta i estigmatitzar les altres.

QÜESTIÓ 10

Us convida de bon grat a compartir, si voleu, alguna aportació (experiència professional, opinions concretes, etc) que pugui contribuir a l'elaboració del treball *Els dialectes geogràfics del català en la traducció literària*.

B.	<p>Aquesta dialèctica entre variant estàndard, dialecte privilegiat, centralitat cultural, etc., es produeix en altres literatures i no ens ha de sorprendre gens. Per tant, no sobredimensionaria dades que, analitzades amb la mateixa metodologia, ens permetrien arribar a conclusions semblants en el cas de l'italià, l'anglès o el portuguès.</p> <p>El tema de la receptivitat del públic lector al Principat té moltes implicacions (sociolingüístiques, com deia, però també psicològiques, culturals, polítiques...). És molt complicat. Però al final tot ens porta al mateix lloc: l'atomització cultural dels territoris de parla catalana i la reducció dels estàndards de referència als àmbits regionals, cosa que pot tindre greus conseqüències per al futur.</p>
96	<p>Al llarg de les meues respostes he intentat fer alguna aportació referida exclusivament al País Valencià.</p>
L.	<p>La nostra experiència és curta però intensa. Hem fet una sola traducció, del portuguès al català, i l'ha fet un mallorquí. I estem molt contents, potser perquè la novel·la està ambientada a la zona marinera de Salvador de Bahia i li esqueia un altre parlar 'mariner' més que una traducció més estandarditzada. Sí, hem traduït poesia del català al japonès i estem treballant un poemari català-amazic. Ens agrada fer edicions bilingües.</p>

3.3. Exemples pràctics

Per poder il·lustrar els arguments que hem donat al llarg del treball i les respostes que hem obtingut dels traductors, hem considerat que seria molt apropiat comentar una sèrie d'obres concretes i incloure-hi fragments concrets (Vegeu els fragments amb els trets dialectals marcats en negreta a l'Annex II).

Hi ha situacions de caire molt divers que es poden encabir dins d'aquest treball i que, per tant, ens agradaria tractar encara que fóra incloent-n'hi exemples breus i molt concrets perquè en quede constància.

Pel que fa als criteris de variació geogràfica que hem establert per a determinar les normes lingüísticotextuals emprades a les traduccions que trobem a l'apartat 3.3, hem consultat tant la gramàtica i el diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans com la de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i el diccionari normatiu valencià. D'altra banda, hem utilitzat, també, el Diccionari Català-Valencià-Balear, d'Alcover i Moll (descriptiu), que, malgrat que no és normatiu, ens aporta la informació geogràfica sobre el domini lingüístic de cada mot i l'etimologia.

JOAN FRANCESC MIRA I VICENT ALONSO

En primer lloc, hem pensat que seria essencial fer referència a una situació poc comuna, segons hem pogut comprovar al llarg de la investigació: és la de dos traductors valencians de renom que han publicat les seues traduccions a l'editorial Proa utilitzant en primera instància l'estàndard valencià. És el cas de Joan Francesc Mira, amb *La divina comèdia* i els *Evangelis*, i el de Vicent Alonso, amb els *Assaigs* de Montaigne. Com afirma Cabeza i Cáceres (2010: 220), en les traduccions dels clàssics, el traductor té un paper molt important i és precisament això el que caracteritza el producte. En les tres obres que acabem d'esmentar no és la variant dialectal el que pren la importància de la traducció sinó el renom del mateix traductor, com bé han dit, també, alguns dels traductors que hem entrevistat.

El mateix Joan Francesc Mira, a la *Introducció* de l'*Infern* (Alighieri: 2010), fa aquest apunt sobre el model de llengua emprat:

«És la meua versió. [...] Quant a la llengua, és un català matisadament valencià, com el que jo gaste habitualment per escriure, regular i amb molt poques manies: no ha d'estranyar, doncs, per exemple, que la r final normalment no siga muda —però de vegades sí—, o que alternen tinguera i tingués, vindre i venir, sortir i eixir, o nuc i nus. Perquè aquesta llengua meua és la llengua de tots.»

JOSEP MARCO

En contraposició a aquest cas que acabem d'explicar, hi ha el dels traductors que canvien la variant dialectal emprada a les traduccions per encàrrec de les editorials. És molt clar el cas de Josep Marco, que sol traduir per a editorials del País Valencià en l'estàndard valencià, però ha traduït dues vegades per a editorials principatines i ha hagut d'adoptar l'estàndard central. Els exemples són, d'una

banda, una traducció de Josep Marco per a Bromera, editorial valenciana, i una altra per a Quaderns Crema, editorial amb seu a Barcelona.

ENCARNA SANT-CELONI

Un altre cas d'adaptació d'un text segons la procedència de l'editorial, en aquest cas Adesiara, és el de *Perles de la nit. Poetes andalusines*, una traducció de l'àrab clàssic, a càrrec de Margarida Castells i d'Encarna Sant-Celoni, que van fer arribar en variant estàndard valenciana a l'editorial. En aquesta entrevista publicada a la revista Visat, les traductores ens expliquen la reacció de l'editorial davant del text (Tirado, 2015):

«Quin model de llengua vau adoptar en aquestes traduccions? Diríeu que a l'hora d'abordar una obra d'aquestes característiques s'ha d'abraçar la llengua en totes les seues variants i possibilitats? Us heu establert, de manera explícita o implícita, limitacions en la llengua que heu emprat?

Encarna Sant-Celoni: En principi, la nostra idea era prioritzar la variant estàndard valenciana, tant per la situació lingüística del País Valencià, com per la seua major tradició àrab, mora. Però, en presentar el projecte a l'editorial, vam haver d'abandonar el model lingüístic triat i *catalunyitzar* la morfologia de sempre: *meva, teva, seva*; present d'indicatiu amb *-o*, present de subjuntiu amb *-i*, i canviar algunes formes lèxiques per geosinònims orientals.

Margarida Castells: Les editorials catalanes, en general, són molt intransigents en aquest aspecte i, sobretot en el camp de les traduccions, és difícil que admetin variants lingüístiques d'altres llocs dels territoris de parla catalana. Val a dir també que les institucions que haurien de promoure'n el coneixement es dediquen precisament al contrari i, a Catalunya, la ignorància del públic lector sobre l'existència d'aquesta realitat és general i preocupant.»

La mateixa traductora, en canvi, va traduir *Els mil i un quarts d'hora: contes tàrtars* en la variant estàndard valenciana per a l'editorial Moll, de les Illes. Com bé afirma al qüestionari, li van respectar la seua variant. En aquest fragment podem comprovar que, malgrat que trobem un parell de formes verbals pròpies del bloc oriental, predomina l'estàndard valencià.

JAUME PONS ALORDA: *Fulles d'herba*

Un model de llengua poc habitual en aquest context és el que adopta Jaume C. Pons Alorda a la traducció *Fulles d'herba*. Per qüestions editorials, no va mantenir les formes verbals pròpies del balear però va optar per usar lèxic de tot l'àmbit lingüístic, és a dir, empra geosinònims. Així mateix ho explica el traductor a l'entrevista que li fa Sam Abrams a la revista digital Núvol (Abrams: 2015).

«Sam Abrams: parlant de llengües, es detecta clarament una voluntat teva de fer un Whitman pancatalanista amb registres lingüístics de tot el territori. Es la teva manera de respondre a la llengua de Whitman, que recorre tots els registres expressius, des de l'alta retòrica a l'argot?

Jaume C. Pons Alorda: I tant que sí. L'anglès de Walt Whitman reflecteix la riquesa d'una llengua parlada a tot el món, amb els seus accents, registres i dialectes. En català era necessari respectar aquest caràcter eclèctic i integrador. I això és perquè crec fermament en una sola llengua, la catalana, actualment parlada a diverses regions de quatre països diferents (Espanya, Andorra, França i Itàlia) i amb les seves peculiaritats íntimes a cada racó que vas. Alguns partits polítics retrògrades i neofeixistes d'ara, per dividir-nos mentalment, ens volen fer creure que el valencià, el mallorquí, el menorquí, l'eivissenc o el formenterenc són llengües diferents, i així ho plantegen als seus programes ideològics. Contra aquesta gent no es poden fer servir arguments, s'han d'erigir obres màximes de qualitat, de referència, que els facin callar. La traducció pancatalana de *Fulles d'herba* és tota una declaració de la grandesa d'una llengua preciosa, vivíssima i molt més immensa del que alguns volen creure.»

Tot i les normes lingüísticotextuals que adopta Pons Alorda, se n'han publicat sis edicions en poc més d'un any.

ANNA MONTERO I VICENT ALONSO: *Petits poemes en prosa, l'esplín de París*

Un exemple que hem considerat que valia la pena tractar és la traducció de Vicent Alonso i Anna Montero de l'obra *Petits poemes en prosa* de Baudelaire. Malgrat que ja hem esmentat Vicent Alonso a la primera secció d'aquest apartat per la traducció dels *Assaigs* de Montaigne, hem decidit exposar aquesta traducció perquè s'ha publicat dues vegades: la primera vegada es va publicar a edicions del Mall (1983), una editorial amb seu a Barcelona i la segona, a edicions Tres i Quatre (1994), una editorial valenciana.

En aquestes dues publicacions de la mateixa obra, percebem que la variant dialectal emprada canvia segons l'origen geogràfic de l'editorial. Tanmateix, desconexem si l'adaptació va ser una decisió d'alguna de les dues editorials o si va ser dels mateixos traductors. De totes maneres, potser val la pena remarcar que a la primera secció d'aquest apartat (veure Joan Francesc Mira i Vicent Alonso) esmentem que, actualment, les traduccions de Vicent Alonso es publiquen al Principat en variant valenciana.

D'altra banda, l'edició de Tres i Quatre va rebre una ajuda a la traducció de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana i inclou una sèrie de propostes

didàctiques i, potser, després de conèixer el polisistema català, aquest factor hauria pogut condicionar les normes lingüísticotextuals emprades.

Després d'haver treballat totes dues traduccions, veiem que el model de llengua emprat no és gaire diferent i, per tant, dubtem que un lector de Baudelaire tinguerà problemes per entendre una variant dialectal diferent de la seua pròpia.

En els fragments que trobareu a l'Annex II no només hem marcat els trets corresponents a les variants dialectals sinó que també indiquem els termes o expressions que han canviat d'una edició a l'altra.

GABRIEL DE LA S. T. SAMPOL: *La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua*

D'entre tots els exemples que ens ha donat Gabriel de la Santíssima Trinitat Sampol a l'entrevista, hem decidit centrar-nos en *La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua* per diversos motius. El primer i més evident és que tenim referències de l'obra tant per part del traductor com per part de l'editorial que la va publicar, la qual cosa ens facilita la feina. A més, creiem que és una obra molt rica pel que fa a variants lingüístiques (no només dialectals sinó també de registre) perquè s'han hagut d'adoptar models de llengua diferents conforme a les situacions i els personatges de l'obra. Finalment, considerem que el fet que haja estat publicat per una editorial petita i independent, podia comportar que l'editorial, Lapislàtzuli, optara per una política editorial a la de les grans editorials i que podria afavorir el traductor i la traducció ja que li dóna molta més llibertat. En aquest cas, com el traductor ens ha explicat en l'entrevista i a continuació il·lustrarem, Gabriel de la S.T. Sampol s'ha decantat per un model de llengua, en certa manera, particular.

Ens trobem amb el fet que Gabriel de la S.T. Sampol defensa, plenament, les variants dialectals del català i que, sovint, sol fer servir la morfologia verbal, la sintaxi i el lèxic del seu dialecte sempre que estiga assumit per l'estàndard. Tanmateix, com que ha traduït diverses vegades per a editorials del Principat i li han demanat de presentar les traduccions en estàndard central, ell mateix decideix incorporar la morfologia verbal principatina «per avançar feina» cada vegada que ell mateix té intenció d'oferir una traducció a una editorial principatina.

Com ell mateix ens explica, va actuar d'aquesta manera quan va oferir la traducció de *La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua* a Lapislàtzuli, una editorial que, en principi, li hauria permès traduir emprant l'estàndard balear.

El narrador d'aquesta obra —en la qual els diàlegs tenen un pes molt important perquè ajuden a caracteritzar els personatges a partir del registre que empren— s'expressa, pels motius que hem comentat, en català central, la qual cosa determina, inevitablement, el model de llengua que caracteritzarà els personatges. Com el mateix Gabriel de la S.T. exposa:

En *La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua* (Lapislàtzuli) havia de reflectir el parlar col·loquial (dialectal i/o vulgar) dels diàlegs (contraposat a l'estàndard del narrador) i vaig optar per introduir-hi dialectalismes i vulgarismes. Vaig emprar elements de diferents dialectes, però sobretot del central, atès que el narrador emprava les formes centrals i hauria quedat estrany que els personatges parlassin en eivissenc, posem per cas.

Pel que fa a la parla dels personatges, el mateix traductor a la «Nota del traductor» exposa:

En la parla dels amics d'en Quincas, hi hem introduït alguns col·loquialismes i vulgarismes com en el text portuguès; no hi pretenem reflectir cap parla concreta, tot i que hi dominen els trets del català central.

BROMERA: L'ECLÈCTICA

Gràcies a les respostes que hem obtingut dels qüestionaris, hem sabut que en un moment determinat Bromera, una editorial en la qual sempre havia predominat la variant valenciana, va decidir donar prioritat a la variant central en segons quines obres publicades a la col·lecció *L'Eclèctica*, una col·lecció adreçada al públic adult. Hem de tenir en compte que aquesta editorial gairebé sempre publicava en la variant valenciana perquè volia arribar, sobretot, al públic del País Valencià, però entenem que tampoc no devia desitjar quedar-se, només, en aquest mercat i, segons ens han donat a entendre, va haver de decantar-se per la variant del català central per a poder obrir-se al mercat de tot el domini lingüístic. Aquesta decisió es va prendre en el moment en què van comprar els drets de certs autors internacionals de renom. Ara bé, ens agradaria fer constar que en cap moment qüestionem que una editorial publique en diverses variants dialectals, més aviat al contrari; el que ens hauríem de plantejar, però, és el motiu pel qual es va optar pel català central en unes traduccions la compensació econòmica de les quals havia de ser molt elevada. Sembla evident que, per comercialitzar aquestes traduccions l'editorial s'havia d'obrir completament al mercat de la resta de l'àmbit lingüístic i que el gruix de lectors potencials d'aquestes traduccions, és a dir, el gruix de lectors del Principat, no acull amb receptivitat traduccions en les quals predominen altres variants dialectals. Les dues obres que comparem en aquest apartat són dues traduccions publicades per Bromera en la col·lecció *L'Eclèctica*, *El temps dels errors*, de Mohamed Xukri, i *L'altre nom de Laura*, de Benjamin Black: la primera en variant valenciana i la segona en variant central.

El temps dels errors és una obra de Mohamed Xukri traduïda de l'àrab per Isaïes Minetto i Vicent Carles Navarro i publicada per Bromera l'any 2001. Hem de tenir en compte que es va publicar set anys abans que *L'altre nom de Laura* i que l'èxit de vendes de l'autor traduït no és comparable al de Benjamin Black. Aquests dos factors, segurament, deuen ser claus per entendre per què predomina en aquesta traducció la variant valenciana. Tanmateix, tot i que l'ortografia, la morfosintaxi i la combinació dels pronoms febles pertanyen a l'estàndard valencià, sí que trobem la forma *homes*, en comptes d'*hòmens*, que és més comuna en l'estàndard valencià, o el mot *petit* en comptes de *xicotet*, però, al nostre parer, aquests trets no deixen de ser detalls mínims.

En la traducció de *L'altre nom de Laura* (2008), de John Banville, considerat un dels gran autors actuals en llengua anglesa, s'adopta la variant central. Els darrers anys, aquest autor ha esdevingut un dels grans representants de la novel·la negra anglesa i ha publicat nou obres d'aquest gènere sota el pseudònim de Benjamin Black, que han estat traduïdes al català íntegrament per Bromera.

Potser per a entendre aquest fenomen, val la pena tenir en compte la resposta que vam obtenir des de l'editorial respecte a aquesta qüestió:

El fet que a Catalunya hi haja molts més lectors en català que al País Valencià (un 30% contra el 3%, si simplifiquem les estadístiques), justifica que les traduccions de L'Eclèctica es facen en oriental.

També és significativa l'aportació de Marco a una de les preguntes plantejades al qüestionari:

L'editorial valenciana Bromera sempre havia tingut una principis lingüístics molt clars i sempre havia publicat amb la varietat valenciana, fóra quina fóra la col·lecció. Tanmateix, darrerament ha comprat drets de gran obres en la col·lecció "L'eclèctica" i, com a conseqüència, moltes de les traduccions que s'han publicat en aquesta col·lecció han estat traduïdes en la varietat del català central.

LA MULTITRADUCCIÓ: *Harry Potter i la pedra filosofal*

Un fenomen que no tractem en aquest treball però que, en certa manera, hi està relacionat i que creiem que val la pena esmentar és la multitraduCCIó.

Cabeza i Cáceres (2010: 219) la defineix com

el fenomen pel qual un mateix producte, originalment en una llengua de partida, té diverses versions en una llengua d'arribada que es caracteritzen per estar escrites en diferents modalitats estàndard, ja siga perquè se n'han fet dos traduccions directes des de la llengua original o perquè s'ha adaptat la primera traducció d'un estàndard a un altre.

És cert que, com recull Cabeza i Cáceres (2010: 227), si la nostra llengua no tinguera una sèrie de característiques lingüístiques que permeteren aquest la multitraduCCIó, aquest fenomen no existiria.

I com bé afirma seguidament, amb això fem referència a dos factors diferents. D'una banda, al fet que en l'actualitat existeixen dos entitats normatives amb caràcter legal al si dels territoris de parla catalana: l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. De l'altra, al fet que, com hem explicat al marc teòric d'aquest treball, el català és una llengua amb un estàndard policèntric, çò és, una llengua en la qual coexisteixen diverses varietats estàndards.

Cabeza i Cáceres, (2014: 237) ens desvetlla les causes de l'adaptació de Harry Potter al valencià:

Empúries, que havia comprat els drets per a l'edició de la novel·la, encarrega la traducció a Laura Escorihuela i, una vegada enllestida, fa la distribució del primer llibre de la saga potteriana per tot el domini lingüístic. La sorpresa ve quan al Principat se'n venen 73.000 exemplars i a les terres valencianes només se'n venen 1.200 (cf. Pinter: 2001). El resultat comercial valencià no és l'esperat i per això la mateixa editorial Empúries decideix encarregar a Salvador Company, escriptor valencià que ja havia treballat amb ells, una adaptació a l'estàndard valencià (cf. Cabeza 2004: 52). Quan l'adaptació està enllestida, Empúries també va decidir que l'edició i la posterior difusió i promoció de l'obra al País Valencià la fera una editorial valenciana, que finalment va ser Tàndem Edicions, ja que era a la mateixa distribuïdora que Empúries.

Pel que fa als criteris lingüístics que destaquen en l'adaptació valenciana de l'obra, també a Cabeza i Cáceres (2014: 242) es recull un fragment d'una entrevista a Bernat Puigtobella, l'editor d'Empúries (2001) en la qual afirma que:

Pot ser que la versió catalana de Laura Escorihuela, que ha captat amb molta simpatia la parla dels nanos, sigui molt barcelonina; o que l'oralitat d'aquesta novel·la, plena de modismes, de jocs (i trampes) de paraules [i ens atrevim a afegir també els terminis de lliurament de la traducció], hagi reforçat la variant dialectal que, per pura densitat demogràfica, és més propera a la nostra editorial.

Cabeza i Cáceres (2014: 243) cita un altre fragment d'aquesta mateixa entrevista i esmenta altres personalitats que aborden aquesta qüestió des d'un punt de vista sociolingüístic:

"No ens enganyem: tots coneixem la reticència explícita de molts pares i mestres valencians –i no diguem de les autoritats– davant d'un llibre català publicat a Barcelona". Francesc Esteve, Josep Ferrer, Lluís Marquet i Juli Moll (2001) també plantegen preguntes més generals com si "els Països Catalans funcionen com una comunitat cultural i lingüística normal i completa". En segon terme, es qüestionen si realment aquesta adaptació s'ha fet per motius lingüístics, i posen com a exemple les Terres de l'Ebre o les Illes Balears, on la

distància lingüística objectiva és més o menys la mateixa que al País Valencià i no hi va haver cap adaptació. És interessant també la crítica que fan a la Generalitat de Catalunya per haver traduït lleis al català que ja havien sigut traduïdes per la Generalitat Valenciana, o a la Universitat Pompeu Fabra, que va tornar a traduir el Codi Penal, quan ja l'havia traduït l'editorial valenciana Tirant lo Blanch amb la col·laboració de l'Institut Joan Lluís Vives. Aquests autors, al nostre parer, posen el punt sobre la i en afirmar que aquest problema afecta tota la comunitat lingüística i no només una part. També ens resulta reveladora, de cara a les conclusions de l'article, l'afirmació de l'editor de Bromera, Josep Gregori (cf. Pinter: 2001) quan diu que "calia una actuació més comercial que no lingüística per arribar al públic valencià".

Havent contextualitzat el marc lingüístic i sociològic en què es va adaptar *Harry Potter* i la pedra filosofal al valencià, hem analitzat dos fragments de la traducció de Laura Escorihuela publicada a Empúries i dos de l'adaptació de Salvador Company a Tàndem. Voldríem remarcar que el primer dels dos fragments forma part d'un diàleg entre Harry Potter i Hagrid, en el qual s'intenta reflectir una parla oral vulgar, pròpia d'un personatge inculte com Hagrid. El segon fragment, en canvi, forma part de la intervenció del narrador i, per tant, la llengua que emprà és normativa i estàndard, tant en el cas del valencià com en el cas del català central.

4. CONCLUSIONS

Per entendre el problema que plantegem al llarg del treball, és imprescindible abordar els estudis de la traducció des d'un punt de vista descriptiu i multidisciplinar. Per aquest motiu, considerem que la teoria del polisistema és essencial per ajudar-nos a interpretar el nostre objecte d'estudi, atès que ens permet endinsar-nos en les diverses variables que influeixen en el marc dels dialectes geogràfics catalans en la traducció i desglossar-les. Hem vist, durant el treball, que un dels principals factors que intervenen en la traducció literària al català i en la qüestió de les variants geogràfiques és el fet que l'estàndard de la llengua catalana és policèntric i composicional, la qual cosa hauria d'implicar que els traductors tingueren llibertat per traduir en l'estàndard que, geogràficament, els correspon. Tanmateix, a partir de l'anàlisi dels cosistemes, de les respostes obtingudes dels traductors i de les editorials i dels exemples concrets que hem comparat, hem pogut deduir que, com a mínim en l'àmbit de la traducció literària —i és presumible que tampoc en molts altres àmbits— els diversos estàndards de la llengua catalana no gaudeixen del mateix prestigi, la qual cosa podria ser la causa i, alhora, la conseqüència, del fet que la nostra comunitat cultural i lingüística no funcione de manera dinàmica i completa.

A més, trobem que d'aquesta falta de cohesió i d'aquesta preponderància d'una variant geogràfica sobre les altres, se'n deriven diversos problemes, com ara la pèrdua de la riquesa lingüística i la falta de coneixement entre els parlants i els usuaris de la llengua de la resta de variants, cosa que, sobretot en el cas català, facilita als eixos del poder manipular la llengua per qüestions ideològiques.

Això no obstant, creiem que és essencial remarcar que, si bé la traducció literària i la literatura poden influir i canviar, en certa manera, aquesta realitat, hauríem de tenir en compte, com bé afirma Josep Marco(vegeu apartat 3.2.2, qüestió 4), que «aquesta batalla no s'ha de lliurar principalment en el camp de la traducció literària, ni tan sols en el més ampli de la literatura, siga original o traduïda. La literatura hi pot ajudar, però cal posar fre a l'empobriment de la llengua, sobretot, a través de l'educació i dels mitjans de comunicació. Els educadors haurien de tenir un coneixement aprofundit de la llengua com a mitjà expressiu.»

Així, doncs, després d'haver analitzat la situació general de les variants geogràfiques del català en la traducció literària, considerem que el fet d'adoptar unes normes lingüísticotextuals o unes altres en la traducció d'una obra no deriva tant de qüestions lingüístiques sinó d'una falta de vertebració de tot l'àmbit lingüístic, que condiciona les reticències dels lectors a llegir en diverses variants geogràfiques.

Malgrat que les respostes obtingudes no són tan representatives com ens hauria agradat, considerem que, juntament amb els exemples il·lustratius, reflecteixen

que la pressuposició que ens havíem plantejat és certa en molts casos i demostren que, per diverses raons, però, sobretot, per les normes de recepció, les editorials opten per l'estàndard català perquè el gruix dels lectors de literatura en català es troben al Principat. Paral·lelament, hauríem de parar atenció, també, al concepte del mecenatge, és a dir, les editorials són les que financen les traduccions i, per tant, les que decideixen el model de llengua emprat.

No obstant això, creiem que, per tal de fomentar la unitat de la llengua i per tal de conscienciar els lectors sobre els diversos estàndards, s'hauria d'arribar a un equilibri de manera gradual que, alhora, beneficiara els editors i la resta d'usuaris de la llengua.

5. BIBLIOGRAFIA

5.1. Del marc teòric

(1978) *Constitució espanyola*. [En línia] Madrid, Butlletí Oficial de l'Estat 311. [Darrera consulta: 01 de juny del 2015].

(1982) Espanya. Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. *Butlletí Oficial de l'Estat*, del 10 de juliol de 1982, 164.

Espanya. Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià. *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, de l'1 de desembre del 1983, número 133.

ABRAMS, S. (2015). «Jaume C. Pons Alorda: Whitman en català engança de puta mare». Barcelona: *Núvol*.

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA. (2006). *Gramàtica normativa valenciana*. [en línia]. València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. [Darrera consulta 06 de juny de 2015].

—(2014). *Diccionari normatiu valencià*. [En línia] València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. [Darrera consulta 06 de juny de 2015]

ALCOVER, J.M. i MOLL, F. DE B. (1993). *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*. Palma, Moll.

BASSNETT-MCGUIRE, S. I LEFEVERE, A. (eds.) (1990). *Translation, History and Culture*, Londres, Pinter Publishers.

BRIGUGLIA, C. (2013). *Dialecte i traducció literària: el cas català*. Biblioteca de Traducció i Interpretació, 19, Vic, Eumo.

CABEZA, C. (2010). «La multitràducció als estàndards català i valencià: el cas de *Harry Potter i la pedra filosofal*». *MonTI*, 217-147.

CUENCA, M.J. i PÉREZ-SALDANYA, M. (2002). *Guia d'usos lingüístics: aspectes gramaticals*. Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana,

EVEN-ZOHAR, I. (1990). «Polysystem Studies», *Poetics Today. International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*. 11, 1.

GARCÍA GONZÁLEZ, M. (2006). *Aproximación ao estudo dos aspectos que regulan as actividades de mediación lingüística nas comunidades subordinadas*. [Tesi doctoral] Universitat de Vigo, Facultat de Filologia i Traducció, Departament de Lingüística i Traducció.

HATIM, B. i MASON, I. (1995). *Teoría de la traducción. Una aproximación al discurso*. Barcelona, Ariel.

HURTADO, A. (2013). *Traducción y traductología: introducción a la traductología*. 6a ed. Madrid, Cátedra.

- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. (1990). «Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I Fonètica». 3a ed. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. (1992). «Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II Morfologia». 4a ed. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. (2002). *Gramàtica de la llengua catalana*. [En línia] Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [Darrera consulta: 30 de maig de 2015].
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. (2007). *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. [En línia] Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [Darrera consulta: 6 de juny de 2015].
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. (2015). «Estadística de la producció editorial: número de títols (llibres i follets) per categories de tema i publicació e idioma de publicació.». Madrid, Publicaciones del Instituto Nacional de Estadística.
- RABADÁN, R. (1991). *Equivalencia y traducción: Problemática de la equivalencia transléctica inglés-español*. Universitat de Lleó.
- TIRADO, N. (2015). «Perles de la nit. Poetes andalusines[entrevista]». *Visat*, 18.
- TOURY, G. (2004). *Los estudios descriptivos de traducción y más allá: metodología de la investigación en estudios de traducción*. Madrid, Cátedra.

5.2. Dels exemples pràctics

- ALIGHIERI, D. (2010). *Divina Comèdia: Infern*. Traducció de Joan Francesc Mira. Barcelona, Edicions 62, Labutxaca.
- AMADO, J. (2012). *La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua*. Traducció de Gabriel de la S.T. Sampol. Barcelona, Lapslàtzuli.
- BAUDELAIRE, C. (1983). *Petits poemes en prosa: l'esplín de París*. Traducció d'Anna Montero i Vicent Alonso. Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall.
- BAUDELAIRE, C. (1994). *El spleen de París: petits poemes en prosa*. Traducció d'Anna Montero i Vicent Alonso. València, Edicions Tres i Quatre.
- BLACK, B. (2008). *L'altre nom de Laura*. Traducció d'Eduard Castanyo. Alzira, Bromera.
- BRENNAN, HERBIE. (2005). *L'Emperador Porpra*. Traducció de Josep Marco. Alzira, Bromera.
- JEROME, JEROME K. (2000). *Tres homes i una barca*. Traducció de Josep Marco. Barcelona, Quaderns Crema.
- Perles de la nit. Poetes andalusines*. (2013). Traducció de Margarida Castells i Encarna Sant-Celoni. Martorell, Adesiara.
- ROWLING, J. K. (2001). *Harry Potter i la pedra filosofal*. Traducció de Laura Escorihuela. Barcelona, Editorial Empúries.
- ROWLING, J. K. (2001). *Harry Potter i la pedra filosofal*. Traducció de Laura Escorihuela. Adaptació de Salvador Company. València, Editorial Empúries/Tàndem Edicions.

SIMON GUEULLETTE, T. (2007). *Els mil i un quarts d'hora. Contes tàrtars*. Traducció d'Encarna Sant-Celoni i Verger. Palma, Moll.

WHITMAN, W. (2014). *Fulles d'herba*. Traducció de Jaume C. Pons Alorda. Barcelona, Edicions de 1984.

XUKRI, M. (2001). *El temps dels errors*. Traducció d'Isaïes Minetto Gozávez i de Vicent Carles Navarro. Alzira, Bromera.

ANNEXOS

Afegim, a continuació, dos annexos per poder consultar dades del treball.

D'una banda, trobareu l'Annex I, on hi ha els qüestionaris que vam adreçar tant als traductors com a les editorials i, de l'altra, l'Annex II, amb els fragments que hem comentat a l'apartat 3.3.

ANNEX I. Qüestionari adreçat als traductors

1. Quins criteris lingüístics adopteu a l'hora de traduir textos literaris? Creieu que convé fer servir, en la mateixa mesura, l'estàndard i la normativa en el cas dels textos literaris que dels textos jurídics, científics, de divulgació, etc.?
2. Quan traduïu, renuncieu sovint a la vostra varietat dialectal? Per què?
3. Considereu que l'ús d'un únic estàndard (central) o d'un estàndard estrictament normatiu en les traduccions literàries afavoreix i enforteix la llengua literària?
4. Heu apreciat com, a poc a poc, desapareixen mots o construccions pròpies de la vostra zona que els vostres avantpassats gastaven amb total naturalitat? Penseu que, des de la traducció literària, es podria contribuir a l'enriquiment de la llengua reprenent aquests mots o aquestes expressions?
5. Molts traductors opinen que una obra perd credibilitat (o bellesa) si se li atribueixen variants dialectals. Considereu que l'ús d'un únic estàndard (estàndard central) fa més creïble (o més bella) una traducció? Per què?
6. Creieu que el fet que una gran part de traduccions es publiquen en català central és conseqüència de la gran quantitat d'editorials, de fenòmens culturals i de parlants en general que es concentren a Barcelona?
7. Fins a quin punt influeixen les editorials en els criteris lingüístics en què es publica una traducció? Considereu que la qüestió econòmica és fonamental a l'hora d'abordar aquesta qüestió?
8. Heu notat algun canvi respecte a la tolerància de trets dialectals des que vau començar a traduir?
9. Us convida de bon grat a compartir, si voleu, alguna aportació (experiència professional, opinions concretes, etc) que pugui contribuir a l'elaboració del treball *Els dialectes geogràfics del català en la traducció literària*.

ANNEX I: Qüestionari adreçat a les editorials

1. Quins criteris lingüístics adopteu a l'hora de publicar traduccions literàries? Creieu que convé fer servir, en la mateixa mesura, l'estàndard i la normativa en el cas dels textos literaris que dels textos jurídics, científics, de divulgació, etc?
2. Publiqueu totes les obres traduïdes amb la mateixa variant dialectal? Doneu llibertat als traductors a l'hora d'escollir la variant dialectal per a traduir? Per què?
3. Com reaccionaríeu davant d'una traducció molt marcada amb trets dialectals que sempre estiguen admesos per l'estàndard o per la normativa d'aquesta mateixa variant dialectal?
4. Molts traductors afirmen que sovint les editorials no accepten mots, expressions o construccions gramaticals pròpies d'altres estàndards que no siguin el català central. Creieu que és cert? Per què ocorre?
5. Creieu que el fet que una gran part de traduccions es publiquen en català central és conseqüència de la gran quantitat d'editorials, de fenòmens culturals i de parlants en general que es concentren a Barcelona? Considereu que la qüestió econòmica és fonamental a l'hora d'abordar aquesta qüestió?
6. Fins a quin punt influeixen les editorials en els criteris lingüístics en què es publica una traducció? Quin paper hi juguen els correctors?
7. Creieu que una obra es ven més si es tradueix adoptant la variant central que la resta de variants (valencià, nord-occidental, balear, rossellonès o alguerès)? Per què?
8. Heu canviat la manera d'abordar els trets dialectals des que vau començar a publicar?
9. Considereu que la gran quantitat de traduccions publicades amb la variant central en comparació amb la resta de variants pot perjudicar la riquesa lingüística del català?
10. Us convida de bon grat a compartir, si voleu, alguna aportació (experiència professional, opinions concretes, etc) que pugui contribuir a l'elaboració del treball *Els dialectes geogràfics del català en la traducció literària*.

ANNEX II: Fragments il·lustratius

JOAN FRANCESC MIRA: *L'INFERN*

Cant I:

«Així, **pense** i veig clar que, pel teu bé,
m'has de seguir, i jo seré el teu guia,
i et faré **eixir** d'**ací** per llocs eterns
on sentiràs udols desesperats,
veuràs antics esperits en turment
que criden tots per la segona mort;
i d'altres, en veuràs que estan contents
en el foc, perquè esperen afegir-se
més endavant als habitants del cel.
Llavors, si hi vols pujar, t'ajudarà
una ànima molt més digna que jo:
amb ella et deixaré quan **m'acomiade**;
que aquell emperador que allà dalt regna,
com que no vaig seguir la **seua** llei,
no vol que et **porte** jo a aquella ciutat.
En tots els llocs impera, allí governa;
és la **seua** ciutat, i l'alta seu,
feliç aquell que hi va com elegit!
Jo li vaig dir: «Poeta, jo et **demane**,
per aquell Déu que tu no vas conèixer,
si he d'escapar d'aquest mal o pitjor,
que em **portes** en aquell lloc que m'has dit,
que jo **veja** la porta de sant Pere
i aquells que expliques que viuen tan trists.»

ALIGHIERI, D. (2010). <i>Divina Comèdia: Infern</i> . Traducció de Joan Francesc Mira. Barcelona: Edicions 62, Labutxaca, 27.

JOSEP MARCO: L'EMPERADOR PORPRA I TRES HOMES EN UNA BARCA

Fragment de *L'Emperador Porpra*, publicada a Bromera l'any 2005:

«—És mentida que el pare **sig**a viu?

Blue va sacsejar el cap.

—No exactament. El que ell...

—Què vol dir «no exactament»? El pare o és viu o és mort. No pot ser que no **sig**a exactament viu. Sempre he pensat que tu **eres** més bona persona que Pyrgus, Blue, però no ho ets. Ets igual de dolenta que ella. El pare és mort. No volíeu que ho **sab**era perquè no volíeu que l'emperador **fó**ra jo. Però el vostre pla fastigós no ha funcionat. No sou amics meus. No ho heu estat mai. El meu amic ara és Lord Hairstreak.

—Hairstreak no és amic teu —féu Fogarty secament—. Hairstreak no és amic de ningú.

Però Comma no li va fer cas.

—Mireu —digué tot alterat—. Mireu **açò**! —i es tragué de la butxaca del gipó un pergami enrotllat que tenia el mateix aspecte misteriós que el pergami que havia portat el duc de Borgonya amb els detalls del pacte. Comma **li'l** va acostar a Pyrgus i **li'l** va agitar sota el nas.

[...]

—És una autorització oficial perquè Comma es **conver**tesca en el proper Emperador Porpra, amb Lord Hairstreak de regent fins que **assoles**ca la majoria d'edat.

—El torracollons! —remugà explosivament el senyor Fogarty. Presumiblement es referia a Lord Hairstreak.

—Veus qui ho signa? —cridà Coma—. **Llig** qui ho signa, Pyrgus!

—Ho signa el nostre pare —respongué Pyrgus en veu baixa.

—Ho veus? Ho veus? —preguntà Comma a ningú en particular i, tot seguit, mirà Pyrgus amb expressió sagaç—. No cal que l'estripes, Pyrgus: en tinc més còpies i Lord Hairstreak també.

Pyrgus va deixar caure el paper a terra.

—Comma —digué Blue—, el papà ara no sap el que signa. Tot **açò** és cosa de Lord Hairstreak, i ell vol que l'emperador **sig**ues tu per a convertir-se en regent.

Pyrgus va tenir una idea: era possible que Hairstreak **mat**ara Comma abans que aquest **fó**ra major d'edat. De ben segur que Hairstreak no deixaria escapar el tron una vegada **s'hagu**era convertit en regent.

—Ell ja m'ha avisat que diries això —féu Comma—; m'ha dit que intentaries impedir que em **conver**tesca en emperador.

—És clar que no pots convertir-te en emperador —digué Blue amb ferma—. No es pot ni plantejar, que et **conver**tesques en emperador. Que no veus el que Hairstreak porta entre mans? Que no...?

—També m'ha avisat que tu diries això, Blue —replicà Comma—. I m'ha dit què és el que havia de fer-hi. Em deixaràs que **sig**a l'emperador, Pyrgus?

—Pyrgus començà a sacsejar el cap.

—Comma...

Comma va anar corrents a la porta i va obrir-la de **colp**.

BRENNAN, HERBIE. (2005). *L'Emperador Porpra*. Traducció de Josep Marco. Alzira: Bromera, 124-125.

Fragment de *Tres homes en una barca*, publicada per Quaderns Crema l'any 2000:

«Les **noies** tampoc no estan gens malament, en una barca, si van ben vestides. No hi ha res més atractiu, al meu parer, que un vestit de barca triat amb bon gust. Però un «vestit de barca»—i convindria que això ho **entenguessin** totes les senyores—ha de ser un vestit que es **pugui** dur en una barca, i no només **dintre una** urna de vidre. Una excursió s'espatlla completament si hi ha gent a la barca que està tota l'estona patint més pel vestit que **no pas** pel viatge. Vaig tenir la desgràcia una vegada d'anar a un pícnic aquàtic amb dues senyoretes d'aquest mena. I ens ho vam passar d'allò més bé!

[...]

Les **noies** no protestaven, però s'estrenyien l'una contra l'altra i premien els llavis, i cada vegada que una gota d'aigua les tocava, s'encongien i tremolaven visiblement. Era un espectacle ennobridor veure-les sofrir així en silenci, però a mi, em treia de polleguera. Sóc massa sensible. Les **meves** remades es van fer més erràtiques i descompassades, i esquitxava cada vegada més, com més intentava no fer-ho. Al final, en vaig desistir. Vaig dir que jo remaria a proa. El de proa va dir que així aniria millor, i ens vam canviar de lloc. Les senyoretes van fer un sospir involuntari d'alleujament quan van veure que me n'anava, i es van alegrar per un moment. Pobres **noies**! Més els hauria valgut aguantar-me a mi. L'home que tenien al costat ara era un d'aquells xicots alegres, jovials i beneits que tenen menys sensibilitat que un cadell de terranova. Podries travessar-lo amb la mirada una hora seguida i no se n'adonaria, i si se **n'adonés** tant li faria. Va començar a marcar un ritme d'allò més viu i fogós que esquitxava tota la barca com si fos una font, i que va fer que els passatgers adoptessin una postura rígida al començament. Quan ja havia abocat gairebé un litre d'aigua damunt d'un d'aquells vestits, va fer una rialleta agradable i va dir:

—Els **prego** que em **disculpin**—i els va oferir el mocador perquè **s'eixuguessin**.»

JEROME, JEROME K. (2000). *Tres homes i una barca*. Traducció de Josep Marco. Barcelona: Quaderns Crema, 89-91.

ENCARNA SANT-CELONI: PERLES DE LA NIT I ELS MIL I UN QUARTS D'HORA

Presentem, tot seguit, un fragment de *Perles de la nit. Poetes andalusines*, publicada a Adesiara l'any 2013.

«La poeta demana excuses per un error comès a qui ella confia que, per la **seva** noblesa i generositat, i sense necessitat d'explicacions, **les hi** concedirà.

Comprèn la **meva** posició i el que han declarat els testimonis; perdona'm i no em **facis** reprotxes!

No em **demanis** que em **desfaci** en mil i una excuses.

La pitjor excusa és la que necessita mots
i la **meva** reliscada s'ha esdevingut només
per confiança en la noblesa que sempre mostres.»

Perles de la nit. Poetes andalusines. (2013). Traducció de Margarida Castells i Encarna Sant-Celoni. Martorell: Adesiara.

Ací oferim un fragment d'*Els mil i un quarts d'hora, contes tàrtars*:

«En veure la **meua** alçada i el meu aspecte, qui creuria, senyora, que vaig **nàixer** d'una geganta?... Tanmateix, res no és més cert que el fet que dec l'existència a Fag Hurí, princesa de Serendib, que fa vora **huit** peus d'alta; però haig de dir-vos que, en compensació, **mon** pare, anomenat Kuter Asmaí, rei d'Atjé, encara és més petit que jo. L'amor ho ret tot igual. **Mon** pare es va enamorar perdudament de Fag Hurí durant un viatge i no va pensar que fos massa gran per a ell, i la princesa, **ma** mare, deixant-se entendre per les protestacions que li féu d'estimar-la tota la vida, no va prestar atenció a l'enorme desigualtat de talles; com que era senyora de les pròpies voluntats —perquè **son** germà, el rei, que regnava en Serendib llavors, no tenia més que set anys—, va consentir que **mon** pare la dugués a Atjé, on va esposar-la.

Quatre mesos i mig després del casament, ma mare em va parir a la manera dels pigmeus i m'anomenaren Baluman Sanguir. Però, com que havia concebut dos infants alhora, al cap d'uns altres quatre mesos i mig va posar al món també una **xiqueta**, a la qual, per assemblear-se-li i per **nàixer** seguint l'ordre natural, posaren el nom d'Agazir, la de bona alçada. Així, per bé que vam **nàixer** en diferents temps i de diverses grandàries, **ma** germana i jo no deixem de ser bessons.

En arribar **ma** germana a l'edat núbil, la **seua** bellesa va moure tant de soroll que tots els prínceps veïns la demanaren en matrimoni; però Badam, un parent que regnava en Pedir, va **prevaldre** sobre tots els altres, i estava a punt de veure coronada la **seua** flama, quan malauradament el crus Cussaïb s'enamorà d'Agazir.»

SIMON GUEULLETTE, T. (2007). *Els mil i un quarts d'hora. Contes tàrtars*. Traducció d'Encarna Sant-Celoni i Verger. Palma: Moll, 234-235.

JAUME PONS ALORDA: *FULLES D'HERBA*

Oferim, a continuació, una sèrie de fragments de la traducció *Fulles d'herba*.

Cant de mi mateix

[8]

«El petit dorm al bressol,
Aixeco la gasa i miro molta estona, i silenciosament espanto les mosques amb la mà.
El jove i la noia de rostre vermellós es desvien en pujar el pujol espès,
Els fito amb cura des del cim.
El suïcida jeu **eixarrancat** al terra sanguinolent de l'habitació,
Veig el seu cadàver i els seus cabells esquitxats, em fixo en el lloc on ha caigut la pistola.»

[9]

«Les portasses del graner estan ben obertes i a punt,
L'herba seca del temps de sega omple l'alentida carreta,
La clara llum juga amb el castany, el gris i el verd amalgamats,
Abraçades sadollen el graner ventrellut.
Jo hi sóc, ajudo, he arribat ajagut dalt de tot damunt la càrrega,
He sentit els seus **sondrolls**, una cama damunt l'altra,
Pego un bot de les bigues i m'omple les mans de trèvols i cues de **rabosa**,
I em rebolco fent tombarelles i m'enredo els cabells plens de brins.»

[13]

«[...]»
Jo crec en aquests propòsits alats,
I reconec el vermell, el groc i el blanc que juguen amb mi,
I crec que el verd i el porpra i les seves crestes emplomallades tenen una intenció,
I no considero indigna la tortuga perquè no sigui una altra cosa,
I el gaig del bosc mai no va estudiar solfa, i tot i això em sembla que el seu cant és preciós,
I la mirada de l'euga terrosa fa que m'avergonyeixi i que m'alliberi de la meva estupidesa.»

[14]

«L'ànec salvatge guia el seu esbart a través de la nit freda,
Ia-honc, diu, i sona com un convit,
Els necis potser pensen que no significa res, però jo escolto amb atenció,
Hi trobo el sentit i l'instauro allà dalt al cel d'hivern.

L'ant del nord amb esmoladíssimes **peüngles**, el **moix** a l'ampit de la finestra, la mallerenga, el **ca** de la praderia.
Els porcellets que xuclen les mamelles de la truja grunyidora,

Els pollets de gall dindi davall les ales entreobertes de la mare,
Reconec en ells i en mi la mateixa llei antiga.

[...]»

[15]

«[...]

Allò que és tallat cau horriblement al **poal**;

La noia quarterona és venuda a la subhasta pública, el borratxo fa que sí amb el cap
al costat de l'estufa de la taverna,

El maquinista s'arromanga les mànigues de la camisa, el policia fa la ronda pel
carrer, el vigilant observa els transeünts,

[...]

L'**al·lot** jeu despert a les golfes i escolta la pluja musical,

El caçador de Michigan prepara les trampes al costat d'un dels rierols que ajuda a
omplir l'Huron,

[...]

La dona casada de fa un any es recupera amb alegria una setmana després d'haver
donat a llum el seu primer fill,

La **noia** ianqui de cabells preciosos treballa amb la seva màquina de cosir o a la
fàbrica o al molí.»

WHITMAN, W. (2014). <i>Fulles d'herba</i> . Traducció de Jaume C. Pons Alorda. Barcelona: Edicions de 1984.
--

ANNA MONTERO I VICENT ALONSO: *PETITS POEMES EN PROSA*

Veiem, ací, un fragment de l'edició publicada per edicions del Mall:

«Com qui, temorós de trobar a la consergeria una notícia entristidora, vagareja covardament una hora davant la **seva** porta sense gosar entrar-hi, com qui guarda quinze dies una lletra sense obrir-la, o no es resigna sinó al cap de sis mesos a donar un pas necessari des de feia un any, se senten a vegades bruscament impulsats vers l'acció per una força irresistible, com la sageta d'un arc. El moralista i el metge, que tot pretenen de saber-ho, no poden explicar d'on els ve tan sobtadament una tan folla energia, a aquestes ànimes peresoses i voluptuoses, ni com, incapaces de realitzar les coses més simples i necessàries, trobem en un cert moment un coratge de luxe per executar els actes més absurds i, sovint, **àdhuc** els més perillosos.

Un dels meus amics, el més inofensiu somiador que mai **hagi** existit, una vegada provocà un incendi en un bosc per veure, deia, si el foc s'encenia amb tanta facilitat com generalment s'afirma. Deu vegades seguides l'experiència fallà; però, a l'onzena, va tenir massa èxit.

[...]

Per què? Perquè... perquè la fesomia li era irresistiblement simpàtica. Potser; però és més correcte de suposar que ell mateix no sap per què.

Jo he estat més d'una vegada víctima d'aquestes crisis i d'aquests impulsos, que ens permeten de creure que Dimonis maliciosos s'esmunyen en nosaltres i ens fan acomplir, inconscientment, **llurs** voluntats més absurdes.

[...]

(Observeu, us ho **prego**, que l'esperit de mistificació que, en algunes persones, no és el resultat d'un treball o d'una combinació, sinó d'una inspiració fortuïta, participa molt, encara que només **sigui** per l'ardor del desig, d'aquell humor, histèric segons els metges, satànic segons qui pensa un poc millor que els metges, que ens impulsa sense resistència vers un munt d'accions perilloses o inconvenients.)

La primera persona que vaig veure al carrer fou un vidrier, el crit penetrant i discordant del qual pujà fins a mi a través de la feixuga i bruta atmosfera parisenca. Per altra banda, em seria impossible de dir per què em va enviar respecte a aquest home un odi tan sobtat com despòtic.

—«Ei! ei!», li vaig demanar que **pugés**. Mentrestant reflexionava, no sense una certa joia, que, essent la cambra al sisè pis i l'escala molt estreta, l'home devia trobar alguna dificultat a realitzar l'ascensió i devia enganxar en diversos indrets els angles de la **seva** fràgil mercaderia.»

BAUDELAIRE, C. (1983). <i>Petits poemes en prosa: l'esplín de París</i> . Traducció d'Anna Montero i Vicent Alonso. Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, 22-24.
--

Ací presentem un fragment de la traducció publicada per Tres i Quatre:

«Com qui, temorós de trobar a la consergeria una notícia entristidora, vagareja covardament una hora davant la **seua** porta sense gosar entrar-hi, com qui guarda quinze dies una lletra sense obrir-la, o no es resigna sinó al cap de sis mesos a donar un pas necessari des de feia un any, se senten a vegades bruscament impulsats vers l'acció per una força irresistible, com la sageta d'un arc. El moralista i el metge, que tot pretenen de saber-ho, no poden explicar d'on els ve tan sobtadament una energia tan folla, a aquestes ànimes peresoses i voluptuoses, ni com, incapaces de realitzar les coses més simples i necessàries, trobem en un cert moment un coratge de luxe per executar els actes més absurds i, sovint, **inclús** els més perillosos.

Un dels meus amics, el més inofensiu somiador que mai **haja** existit, una vegada provocà un incendi en un bosc per veure, deïa, si el foc s'encenia amb tanta facilitat com generalment s'afirma. Deu vegades seguides l'experiència fallà; però, a l'onzena, va tenir massa èxit.

[...]

Per què? Perquè... perquè la fesomia li era irresistiblement simpàtica? Potser; però és més correcte de suposar que ell mateix no sap per què.

Jo he estat més d'una vegada víctima d'aquestes crisis i d'aquests impulsos, que ens permeten de creure que Dimonis maliciosos s'esmunyen en nosaltres i ens fan acomplir, inconscientment, les **seues** voluntats més absurdes.

[...]

(Observeu, us ho **pregue**, que l'esperit de mistificació que, en algunes persones, no és el resultat d'un treball o d'una combinació, sinó d'una inspiració fortuïta, participa molt, encara que només **sigu** per l'ardor del desig, d'aquell humor, histèric segons els metges, satànic segons qui pensa un poc millor que els metges, que ens impulsa sense resistència vers un munt d'accions perilloses o inconvenients.)

La primera persona que vaig veure al carrer fou un vidrier, el crit penetrant i discordant del qual pujà fins a mi a través de la feixuga i bruta atmosfera parisenca. Per altra banda, em seria impossible de dir per què em va envair, respecte a aquest home un odi tan sobtat com despòtic.

—«Ei! ei!», li vaig demanar que **pujara**. Mentrestant reflexionava, no sense una certa joia, que, essent la cambra al sise pis i l'escala molt estreta, l'home devia trobar alguna dificultat a realitzar l'ascensió i devia enganxar en diversos indrets els angles de la **seua** fràgil mercaderia.»

BAUDELAIRE, C. (1994). *El spleen de París: petits poemes en prosa*. Traducció d'Anna Montero i Vicent Alonso. València: Tres i Quatre.

GABRIEL DE LA S.T. SAMPOL: LA MORT I LA MORT D'EN QUINCAS BRAM D'AIGUA

Adjuntem un fragment de l'obra perquè es puguin apreciar els trets que ens explica el mateix traductor:

«Vell mariner sense vaixell i sense mar, pervertit a terra, però no per culpa seva. Perquè per a la mar havia nascut, per hissar veles i dominar timons de barques, per domar les ones en nit de temporal. El seu destí havia estat truncat, ell que hauria pogut arribar a capità de vaixell, vestit d'uniforme blau, pipa a la boca. Ni tan sols així deixava de ser mariner, per això havia nascut de sa mare, Madalena, néta de comandant de vaixell, era marinenc des del seu besavi i, si li lliuraven aquella barca, seria capaç de menar-la mar endins, no a Maragopipe o Cachoeira, allà al costat, sinó a les distants costes d'Àfrica, malgrat no haver navegat mai. Ho duia a la sang, no havia de menester aprendre res de navegació, havia nascut ensenyat. Si ningú del selecte auditori en tenia dubtes, que ho digués... Inclina l'ampolla, en feia bons xarrups. Els patrons de barca no en dubtaven, prou que podia ser veritat. Als molls i a les platges els nens naixien sabent les coses de la mar, no cal anar a encalçar explicacions de tals misteris. Aleshores en Quincas Bram d'Aigua feia el seu solemne jurament: havia reservat a la mar l'honor de la seva hora darrera, del seu moment final. No l'empresonarien sota set pams de terra, ah no, de cap manera! Exigiria, en arribar l'hora, la llibertat de la mar, els viatges que no va fer en vida, les travessies més agosarades, els fets sense precedent. El patró Manuel, sense nervis i sense edat, el més valent dels patrons de barca, movia el cap, aprovant. Els altres, a qui la vida havia ensenyat a no dubtar de res, també hi estaven d'acord, bevien un altre glop d'aiguarent. Sonaven les guitarres, cantaven la màgia de les nits a la mar, la seducció fatal de *Janaína*. El vell mariner cantava més que ningú.

Com era, aleshores, que havia anat a morir de sobte dins una cambra de la Ladeira do Tabuão? Era una cosa per no creure-la, els patrons de barca escoltaven la nova sense donar-hi crèdit complet. En Quincas Bram d'Aigua era propens a mistificacions, més d'una vegada havia enredat mig món.

Els jugadors de *porrinha*, de *ronda*, de set i mig suspenien les emocions partides, desinteressant-se dels guanyos, embadocats. No era en Bram d'Aigua el seu indiscutible cap? Queia damunt ells l'ombra del capvespre com un dol rigorós. Als cafès, a les tavernes, als taulells i els magatzems, onsevulla que es begués aiguarent, hi va imperar la tristesa i la consumició era deguda a la pèrdua irremeiable. Qui sabia beure millor que ell, mai completament alterat, més lúcid i brillant com més canya engolia? Capaç com cap altre d'endevinar la marca, la procedència de qualsevol aiguarent, ja que en coneixia tots els matisos de color, gust i aroma. Quants d'anys fa que no tocava l'aigua? Des d'aquell dia en què va passar a ser dit Bram d'Aigua.»

AMADO, J. (2012). *La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua*. Traducció de Gabriel de la S.T. Sampol. Barcelona: Lapslätzuli, 41-42.

Oferim, a continuació, un fragment on es pot observar la parla vulgar de diversos personatges:

«En Curió va tornar acompanyat d'un grup sorollós, que cridava visques i hures. Es reconeixia, encapçalant el grup, la figura majestuosa de la Quitéria dels Ulls Grossos, tota de negre, vel damunt el cap, inconsolable **viuda**, sostinguda per dues dones.

—**Ont és? Ont és?** —cridava, exaltada.

En Curió va apressar-se, va enfilarse pels graons de l'escala, semblava un orador de comicis, amb el seu frac esquinçat, explicant:

—**'Via** corregut la nova que en Bram d'Aigua **'via estirat els potons**, tothom estava de dol.

En Quincas i els amics van riure.

—És aquí, companys, és el seu aniversari, l'estem celebrant, hi haurà *peixada* a la barca del patró Manuel.»

[...]

—Bandarra! **Miserable!** Pocavergonya! Quina l'has feta per **tenir d'escampar** que eres mort i **espanta'ns-e** tant?

[...]Gairebé sóc morta de la nova i tu de gresca, pocavergonya. Qui et pot aguantar, Bramet, dintre d'home que no té ni **ideia** bona? No tens consol, Bramet, em mates...

[...]

—El pocavergonya s'ha adormit...

—**'Tà** ben trompa... —va aclarir en Cap de Fibló.

—**'Xa'l** dormir una mica —va aconsellar el Negre Pastinha.

—Avui no va. Per altra banda, té dret a...

Però ja passava d'hora per a la *peixada* del patró Manuel i per força, al cap de poc temps, van haver de despertar en Quincas.

AMADO, J. (2012). <i>La mort i la mort d'en Quincas Bram d'Aigua</i> . Traducció de Gabriel de la S.T. Sampol. Barcelona: Lapislàtzuli, 67-69.
--

BROMERA: L'ECLÈCTICA

A continuació presentarem dos fragments de dues traduccions publicades per Bromera en la col·lecció *L'Eclèctica*: un en variant valenciana i un altre en variant central.

El primer fragment correspon a la traducció *El temps dels errors*:

«Només vaig baixar de l'autobús, se'm plantà al davant un **xiquet** d'uns deu anys, descalç i molt brut.

—Una fonda, busques una fonda?

—El mercat d'al-Kubaibat, saps on és el mercat d'al-Kubaibat?

—Vine.

Em mirava, i mirava també la **meua** vella maleta. Volia portar-me-la. Li vaig donar cinc cèntims espanyols, m'ho va agrair i se'n va anar.

[...] Després d'haver passejat una miqueta, vaig preguntar a un venedor de roba de segona mà pel **café** de Si 'Abd Al-lah. M'indicà la direcció amb un moviment ràpid, sense mostrar cap interès, i de seguida tornà a cridar, com en una subhasta, els preus de la roba que portava a la mà o penjada al muscle.

A l'entrada del **café**, a mà dreta, hi havia un taulell de fusta on es despatxaven alguns queviures: peix, **pebreres** fregides, ous bullits i piles de pa negre. Les mosques saltironaven per tots els costats. Prop de la llar hi havia una gran taula llargada al voltant de la qual uns homes jugaven a cartes; n'hi havia d'altres, asseguts al voltant de taules més petites: la majoria dels presents fumava kif. La misèria era palesa en els rostres i s'endevinava en els vestits. Alguns d'aquells homes m'observaven. Vaig seure en un racó, al costat d'una tauleta bruta, i vaig demanar al que s'ocupava del foc un te verd amb herba-sana. Vaig pensar si ell seria Si 'Abd Al-lah.

Un home de mitjana edat que seia a prop meu i venia el kif em recordà 'Afiuna, el del **café** de Si Muh a Tànger. Li'n vaig comprar un poc. L'home carregà la cassoleta de la pipa amb el kif que portava en la seua bosseta de pell de cabra i, després, cada vegada que jo li demanava la pipa, me l'allargava plena del seu kif i jo, havent fumat, **li la** retornava carregada del meu. Ell fumava o passava la pipa a un dels que seien al seu costat.

Si 'Abd Al-lah se m'apropà amb el te. Li vaig preguntar per Miludi, un amic de Hassan ar-Zilaxi.

—No hi ha vingut des de fa tres dies.

Ja ben entrada la nit, em sentia atordit pel kif, la fam en turmentava i em trobava estrany. Vaig xarrupar el te de les tasses que em passaven els homes que seien al meu voltant i ells també en van beure de la **meua**. Em trobava molt a gust entre ells. Jo els parlava de Tetuan, de Tànger i d'Orà. Ells em parlaven de Larraix. En això, un d'aquells homes va dir:

—Com solem dir, «qui no ha vist mai Tànger, desitja d'anar-hi, però qui hi va no veu mai l'hora de poder escapar.»

—És una llàstima que una ciutat tan antiga com Tànger **obligue** a fugir-ne fins i tot els qui l'estimem.

[...]

La lluna es va amagar i, al cap d'una estona, va tornar a **eixir**. Vaig collir una flor blanca del jardí i quan la vaig olorar, no em despertà cap sensació. «Una flor preciosa, però sense perfum. Una bellesa fugissera. Però **ací**, ara, no hi ha res més; només aquesta flor, que hauria viscut, rutilant, fins que es **marcira** o fins que algú la **collira**, per jugar, i **acabara** trepitjant-la. Aquesta nit no tinc por de perdre res, perquè res no tinc. Sóc com aquesta flor que **acabe** de desfer entre els meus dits. Dormiré **ací** o en qualsevol altre lloc.»

XUKRI, M. (2001). *El temps dels errors*. Traducció d'Isaïes Minetto Gozávez i de Vicent Carles Navarro. Alzira: Bromera, 5-8.

El segon fragment, en el qual s'adopta el català central, pertany a l'obra *L'altre nom de Laura* (2008), de John Banville:

«—Francament, no sé què esperaven trobar a les **meves** bosses —va dir exagerant l'accent del sud, quan finalment va **sortir** a gambades de la sala de duanes—. Revòlvers, **suposo**, veient que sóc ianqui. Quirke, estàs fatal: que fa molt que m'espereu? I veig que encara vas coix. Però, Phoebe, estimada, estàs del tot radiant! Estàs enamorada?

Va permetre que li **besessin** la galta primer un i després l'altre. Quirke percebé l'olor recordada. Li agafà les maletes, i tots tres **sortiren** entre la multitud de passatgers que arribaven. Als taxis ja hi havia cua. Rose se sorprengué en saber que Quirke no conduïa —«no sé per què, t'imaginava al volant d'una cosa grossa i potent»— i arrufà el nas en sentir l'olor de fum de cigarreta i cuir suat **dintre** del taxi. Ara la pluja era més intensa.

—Caram! —va exclamar, amb hipocresia endolcida—, Irlanda és just com me l'havia **imaginat**.

Al cap de poc eren a la carretera de Dublín. Sota la pluja, els arbres brillaven, d'un to més fosc que el verd fosc.

—És gairebé macabre, oi? —digué Rose a Quirke, que era al seient de davant, al costat del conductor—. Quan ens vam conèixer, tu arribaves a Amèrica per al que acabaria essent un funeral, el del meu pobre Josh, i ara jo sóc aquí, a veure el seu gran amic Garret també enterrat. Sí que em sembla que la mort et **segueixi**.

—És un risc laboral —va respondre Quirke.

—És clar..., no **penso** mai en què et dediques. —Va tombar-se cap a Phoebe.— Però tu has d'explicar-m'ho tot, estimada, totes les **teves** notícies i els teus secrets. T'has portat malament des que et vaig veure per darrer cop? **Espero** que sí. I m'hi **jugo** qualsevol cosa que penses que tant de bo **t'haguessis** quedat amb mi a North Scituate i no **haguessis** tornat a aquest raconet humit del món.

Rose era la tercera muller, ara **vídua**, del difunt avi de Phoebe, Josh Crawford. Va ser a casa de Rose, el dia del funeral de l'home, que Phoebe finalment

sabé per Quirke els fets de la **seva** veritable paternitat. Des d'aleshores, Quirke havia viscut amb por de la fila, una por apagada, constant i amb prou feines explicable.

—Ah, sóc feliç **aquí** —va respondre Phoebe—. Tinc una vida. Rose, somrient, li donà uns **copets** a la mà. »

BLACK, B. (2008). <i>L'altre nom de Laura</i> . Traducció d'Eduard Castanyo. Alzira: Bromera.

LA MULTITRADUCCIÓ: *Harry Potter i la pedra filosofal*

El primer fragment forma part d'un diàleg entre Harry Potter i Hagrid, en el qual s'intenta reflectir una parla oral vulgar, pròpia d'un personatge inculte. El segon fragment, en canvi, forma part de la intervenció del narrador i, per tant, la llengua que empra és normativa i estàndard, tant en el cas del valencià com en el cas del català central.

La traducció de Laura Escorihuela:

«El Hagrid va **empassar** saliva. Tot i així no li va **sortir** la paraula.

—¿**Que** ho pots escriure? —va suggerir **el Harry**.

—No, no sé com s'escriu. Tant se val: *Voldemort*. —**El Hagrid** va sentir un calfred.— No m'ho **facis** tornar a dir. Bé, el cas és que fa uns vint anys **aquest** bruixot va començar a buscar seguidors. I ne va trobar, **i tant** que ne va trobar! Els uns perquè li tenien por, els altres perquè volien **una mica** de poder. I és que s'estava fent poderós. Una època fosca, Harry. No sabies en qui podies confiar, no gosaves fer broma amb bruixots o bruixes que no coneixies... Van passar coses horroroses. Ell va anar guanyant terreny. N'hi va haver que li van plantar cara, **és clar**, i els va matar. Horrible. Un dels pocs llocs segurs que quedaven era Hogwarts. Crec que **el Dumbledore** era l'única persona de qui l'Innominable tenia por. No s'atrevia a entrar a l'escola, com a mínim **llavòrens**.

La **teva** mare i el teu pare eren dels millors bruixots que he conegut mai. **Tots** dos van ser caps de monitors a Hogwarts a la **seva** època! Encara no se sap per què l'Innominable no va intentar que se **posessin** de part seva abans... Probablement sabia que tenien massa relació amb el Dumbledore per voler res amb les forces del mal.

Potser va pensar que els podria convèncer més tard... Potser se'ls volia **treure del** damunt. L'únic que se sap **del** cert és que fa deu anys, per Halloween, va aparèixer al poble on vivíeu. Tu tan sols tenies un any. Va anar a casa vostra i... i...»

De sobte el Hagrid va **treure** un mocador molt brut, ple de taques, i es va mocar fent un so de sirena.

—Perdona —va dir—, però és que em **fa** tanta pena... Jo coneixia **els teus** pares, eren gent **molt maca, molt...** I bé...

L'Innominable els va matar. **Llavòrens**, i **aquest** és el gran misteri de tot allò, te va intentar matar a tu també. **Suposo** que volia deixar la feina ben enllestida, o potser és que simplement de tant matar ja li agradava la sang.»

ROWLING, J. K. (2001). *Harry Potter i la pedra filosofal*. Traducció de Laura Escorihuela. Barcelona: Editorial Empúries, 57.

«**Va haver de tapar-se** la boca amb les mans per a no **cridar**. Va girar el cap i va mirar al seu voltant. El cor li batejava molt més fort que quan el llibre havia començat a cridar... Perquè no només s'havia vist ell al **mirall**, sinó també un **mund** de gent al seu voltant.

Però la cambra **era** buida. Va respirar profundament i es va girar de nou cap al mirall.

Ell era allà, reflectit al **mirall**, pàl·lid i amb cara d'espantat; però també hi havia com a mínim deu persones més. El Harry va mirar enrere, però continuava sense veure-hi ningú. ¿Podia ser que els altres també fossin invisibles? ¿Era dins una cambra plena de gent invisible i la màgia del **mirall** els reflectia, tant si eren invisibles com si no?

Va tornar a mirar el **mirall**. Una dona que hi havia just darrere el seu reflex li somreia i el saludava amb la mà. **El Harry** va **treure** una mà de la capa i va comprovar que darrere seu només hi havia aire. Si la dona **hagués** estat realment allà, l'hauria tocada, perquè els reflexos estaven molt a prop l'un de l'altre. Però només hi havia aire... Ella i tots els altres tan sols existien al **mirall**.

Era una dona molt bonica. —Tenia els cabells de color caoba i uns ulls... "Els seus ulls són iguals que els meus", va pensar el Harry, apropant-se **una mica** més al **mirall**. De color verd clar... Amb la mateixa forma... Llavors el Harry es va adonar que ella plorava; que somreia i plorava al mateix temps. L'home alt, prim i de cabells foscos que era al seu costat li va passar el braç per l'**espatlla**. Ell duia ulleres i els cabells **embullats** que se li **aixecaven** pel clatell, tal com li passava **al Harry**.

ROWLING, J. K. (2001). *Harry Potter i la pedra filosofal*. Traducció de Laura Escorihuela.. Barcelona: Editorial Empúries, 195-196.

L'adaptació de Salvador Company:

«Hagrid va **engolir** saliva. Tot i així no li va **eixir** la paraula.

—**Ho pots escriure?** —va suggerir **Harry**.

—No, no sé com s'escriu. Tant se val; Voldemort. —**Hagrid** va sentir un calfred.— No m'ho **faces** tornar a dir. Bé, el cas és que fa uns vint anys **este** bruixot va començar a buscar seguidors. I ne va trobar, **ausades** que ne va trobar! Els uns perquè li tenien por, els altres perquè volien **un poc** de poder. I és que s'estava fent poderós. Una època fosca, Harry. No sabies en qui podies confiar, no gosaves fer broma amb bruixots o bruixes que no coneixies... Van passar coses horroroses. Ell va anar guanyant terreny. N'hi va haver que li van plantar cara i, **clar**, els va matar. Horrible. Un dels pocs llocs segurs que quedaven era Hogwarts. Crec que **Dumbledore** era l'única persona de qui l'Innominable tenia por. No s'atrevia a entrar a l'escola, com a mínim **per aquells anys**.

Ta mare i **ton** pare eren dels millors bruixots que he conegut mai. **Els** dos van ser caps de monitors a Hogwarts a la **seua** època! Encara no se sap per què l'Innominable no va intentar que se **posaren** de part seua abans... Probablement sabia que tenien massa relació amb Dumbledore pa voler res amb les forces del mal.

Potser va pensar que els podria convèncer més tard... Potser se'ls volia **llevar de** damunt. L'únic que se sap **de** cert és que fa deu anys, per Halloween, va aparèixer al poble on vivíeu. Tu tan sols tenies un any. Va anar a casa vostra i... i...»

De sobte Hagrid va **traure** un mocador molt brut, ple de taques, i es va mocar fent un so de sirena.

—Perdona —va dir—, però és que me **dóna** tanta pena... Jo coneixia tos pares, eren **molt bona gent, molt bona**... I bé...

L'Innominable els va matar. **Llavors**, i **este** és el gran misteri de tot allò, te va intentar matar a tu també. **Supose** que volia deixar la faena ben feta, o potser és que simplement de tant de matar ja li agradava la sang.»

ROWLING, J. K. (2001). *Harry Potter i la pedra filosofal*. Traducció de Laura Escorihuela. Adaptació de Salvador Company. València: Editorial Empúries/Tàndem Edicions, 66-67.

«**S'hagué de** tapar la boca amb les mans per a no **xisclar**. Va girar el cap i va mirar al seu voltant. El cor li batejava molt més fort que quan el llibre havia

començat a **xisclar**... Perquè no només s'havia vist ell a **l'espill**, sinó també un **mntó** de gent al seu voltant.

Però la cambra **estava** buida. Va respirar profundament i es va girar de nou cap a **l'espill**.

Ell era allà, reflectit a **l'espill**, pàl·lid i amb cara d'espantat; però també hi havia com a mínim deu persones més. Harry va mirar enrere, però continuava sense veure-hi ningú. Podia ser que els altres també **foren** invisibles? Era dins una cambra plena de gent invisible i la màgia de **l'espill** els reflectia, tant si eren invisibles com si no?

Va tornar a mirar **l'espill**. Una dona que hi havia just darrere el seu reflex li somreia i el saludava amb la mà. **Harry** va traure una mà de la capa i va comprovar que darrere seu només hi havia aire. Si la dona **haguera** estat realment allà, l'hauria tocada, perquè els reflexos estaven molt a prop l'un de l'altre. Però només hi havia aire... Ella i tots els altres tan sols existien a **l'espill**.

Era una dona molt bonica. —Tenia els cabells de color caoba i uns ulls... "Els seus ulls són iguals que els meus", va pensar Harry, apropant-se **un poc** més a **l'espill**. De color verd clar... Amb la mateixa forma... Llavors Harry es va adonar que ella plorava; que somreia i plorava al mateix temps. L'home alt, prim i de cabells foscos que era al seu costat li va passar el braç pel **muscle**. Ell duia ulleres i els cabells **en un bolic** que se li **alçaven** pel bescoll, tal com li passava a **Harry**.

ROWLING, J. K. (2001). <i>Harry Potter i la pedra filosofal</i> . Traducció de Laura Escorihuela. Adaptació de Salvador Company. València: Editorial Empúries/Tàndem Edicions, 230.
